

Sborník na památku Heleny Krejčové

Vzpomínky a příspěvky žáků, přátel a kolegů

Jana Jirásková (ed.)

**Centrum pro dokumentaci
majetkových převodů kulturních
statků obětí II. světové války, o.p.s.
Čs. armády 34/828
16000 Praha 6
Česká republika**

**Copyright © Centrum pro
dokumentaci
Photos © Centrum pro dokumentaci**

**Publikace byla vydána za finanční
podpory Ministerstva kultury
České republiky.**

Sborník na památku Heleny Krejčové

**Vzpomínky a příspěvky
žáků, přátel a kolegů**

Jana Jirásková (ed.)

Obsah

Spolupracovnice i kamarádka Tomáš Kraus	8
Má setkání s Helenou Krejčovou Helena Koenigsmarková	12
Má učitelka Helena Krejčová Jakub Szántó	14
Spolupráce Národního památkového ústavu s PhDr. Helenou Krejčovou a Centrem pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války, o.p.s. Miloš Kadlec	16
Sběratel píše sběrateli: tři dopisy Artura Kornella Jindřichovi Waldesovi a jeho ženě z let 1933 a 1934 Lubomír Slavíček	23
Zamyšlení nad odkazem PhDr. Heleny Krejčové Jan Holovský	36
Vzpomínka na Helenu Krejčovou od spolupracovníka z Uměleckoprůmyslového muzea v Praze Dušan Seidl	41
Odešla jedna z osobností přelomové doby Vojtěch Blodig	46
Díky za každou další šanci Ondřej Vlček	49

Na samém konci roku 2022 zemřela doktorka Helena Krejčová, zakladatelka a dlouholetá ředitelka Centra pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války, o.p.s. V její osobě odešla nejen pedagožka a odbornice věnující se židovské problematice, antisemitismu, dějinám holocaustu a v poslední době zejména konfiskacím kulturních statků v době druhé světové války a jejich osudům v době poválečné, ale i člověk, díky němuž vzniklo Centrum pro dokumentaci v té podobě, v jaké funguje již jedenáct let. Pod jejím vedením uspořádalo Centrum několik mezinárodních konferencí zaměřených na problematiku zcizování kulturních statků obětem druhé světové války i otázky jejich navrácení oprávněným žadatelům a vydalo řadu publikací, jejichž autorkou byla ve většině případů právě Helena Krejčová. Tyto publikace mapují nejen osudy konkrétních předmětů, ale také osudy jejich původních majitelů, které se podařilo identifikovat jen díky jejímu zápalu pro věc a neúnavné mravenčí práci.

Centrum pro dokumentaci, u jehož zrodu jako obecně prospěšné společnosti Helena Krejčová stála poté, co jej dlouhá léta předtím vedla jako součást vědecké základny Akademie věd České republiky, není počtem lidí velká společnost. Všichni zaměstnanci se dennodenně potkávají a sdílí spolu nejen pracovní záležitosti, problémy či úspěchy, ale často i ty osobní. O to viditelnější bylo ono tak náhle vzniklé prázdné místo, které se v kolektivu objevilo, a o to těžší bylo uvěřit tomu, co se stalo a že se to stalo. Většina z nás ještě několik prvních měsíců roku 2023 otevírala dveře kanceláře s tím, že tam Helena Krejčová bude. Příspěvky v tomto sborníku přesně vyjadřují to, jak vzpomínáme i my „Centristi“ (jak nám Helena říkala). Na Helenu Krejčovou jako na zapálenou a neúnavnou badatelku a na Helenu jako na člověka.

Jana Jirásková

JUDr. Tomáš Kraus
předseda správní rady CDMP

V dubnu roku 1990 se uskutečnila státní návštěva Václava Havla v Izraeli. Šlo o první zahraniční cestu nového československého prezidenta, zvoleného demokratickým způsobem, mimo Evropu. Dnes je to již legenda. Václav tehdy nabídl představitelům židovské komunity, že je vezme s sebou. A to se také stalo. V Jeruzalémě se navíc konalo celosvětové shromáždění Židů z bývalého Československa, které bylo plánováno dávno před tím, než u nás padl komunismus. Takže program návštěvy byl doslova nabitý.

Byl jsem jedním z těch, který našeho nového pana prezidenta doprovázeli. Absolvoval jsem s ním jak formální, tak i neformální část programu. Ta mimo jiné zahrnovala i návštěvu telavivského muzea, věnovanému historii židovské diaspory ve světě. Hebrejsky se jmenovalo Bejt ha-tfucot a byl jsem velmi zvědav, jak je prezentována část věnovaná Praze. A nestačil jsem se divit. Expozice byla nabitá informacemi a dokumenty, pro nás často zcela neznámými a nedostupnými, protože jsme k nim v dobách komunismu měli zakázán přístup. Dokonce tu byl i model Staronové synagogy. A tady jsem se také poprvé sešel s Helenou. Ono to tu totiž všechno vzniklo tak trochu její zásluhou.

Představila mi tehdy kurátorku muzea Natalii Berger. Jak se ukázalo, spolupracovaly spolu již delší dobu. Jak to dokázaly v době, kdy to rozhodně nebylo jednoduché, se už asi nedozvíme. Vrcholem téhle společné práce byla nejen samotná výstava, ale také výstavní almanach, který začal žít vlastním životem a také se stal legendou. Kniha vyšla nejdříve anglicky pod titulem *Where Cultures Meet*, o několik let později i v češtině pod jménem *Na křižovatce kultur – Historie československých Židů*. Na dlouhá léta se tenhle titul stal základním pramenem studia judaistiky u nás. Opět díky Heleně.

Od dubna 1990 se tedy datuje mé přátelství s Helenou. Tehdy jsme také zjistili, že máme spoustu společných přátel, společných zájmů a navíc, že se Helena narodila ve stejný den jako moje žena, jen o pár let dříve. Od té doby jsme spolu dokázali mnohé.

Jedním z mých hlavních úkolů v pozici tajemníka Federace židovských obcí, kde jsem působil od devadesátých let, byly i restituční židovského majetku, konfiskovaného nejdříve nacisty a pak komunisty. Že to byl úkol komplikovaný a dlouhodobý není třeba na tomto místě

připomínat. Naše požadavky jsme začali řešit s různými politickými představiteli u nás i v zahraničí již po listopadu 1989. Přes dílčí částečné úspěchy však nebyla celá restituční problematika zdaleka uspokojivě vyřešena. Vrcholem našich snah bylo vytvoření společné komise, ve které stát zastupoval tehdejší místopředseda vlády Pavel Rychetský. Společně jsme formulovali nevyřešené problémy a doporučili způsob alespoň částečné nápravy majetkových křivd. Jedním z výstupů *Rychetského komise* byla legislativa k navracení uloupených uměleckých předmětů původním majitelům. Pro to bylo ale zapotřebí vytvořit i specializovanou instituci, která by nacistické a posléze komunistické konfiskace zdokumentovala. Takhle vzniklo jedinečné pracoviště s krkolomným názvem, *Centrum pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války*. Od začátku mi bylo jasné, že ředitelkou nemůže být nikdo jiný než Helena.

Za více jak dvacet let existence Centra se podařilo mnohé. Z původního pracoviště *Akademie věd ČR* se stala *obecně prospěšná společnost*, která si postupně vydobyla významné renomé doma i ve světě. Za jednu z nejdůležitějších věcí považuji to, že díky Centru vznikla povinnost příslušných domácích institucí provádět provenienční výzkum a tam, kde je to možné, navracet umělecká díla původním majitelům, nebo – což je díky časové propasti většina případů – jejich potomkům.

A za naprostým vrcholem této snahy stojí opět Helena. Byla to ona, kdo se s vervou sobě vlastní pustil do pilotního programu v pražském Umělecko-průmyslovém muzeu, který nám umožnila jeho ředitelka, jedna z našich nejbližších kolegyň Helena Koenigsmarková. Tým

Centra tehdy pečlivě procházel i tzv. přírůstkové knihy a porovnával inventární čísla. U většiny předmětů byla tři. A byla to právě naše Helena, která si uvědomila, že tvar toho třetího nápadně připomíná deportační číslo, pod kterým byly vedeny osoby transportované do Terezína. Měla s tím ostatně osobní zkušenost, její babička byla takto evidována také.

Ukázalo se, že tomu tak opravdu je – inventární číslo předmětu bylo i deportačním číslem konkrétní osoby, tedy původního vlastníka. Z toho vznikl projekt, který svého času obrovským způsobem změnil práci Centra, ale především pohled na provenienční výzkum jako takový. Na základě mnoha nových zjištění pak Centrum ve spolupráci s Umělecko-průmyslovým muzeem uspořádalo výstavu *Návraty paměti*, která jakkoli byla časově omezena, stala se milníkem v pátrání po odcizeném židovském majetku.

Chtěli jsme tuhle výstavu přetvořit ve stálou expozici, ale prozatím jsme nenašli vhodné prostory. Měli jsme také několik dlouhodobých plánů, jak zvýraznit práci Centra, jak obohatit jeho publikační činnost atd. Helena odešla uprostřed všech těchto plánů. Byla vždy neúprosná a šla vždy za svým cílem. Ne vždy si tím vytvářela přátele. Ale stojí za ní obrovské množství práce, které se jednou zapíše do historie. Jenomže nám chybí nejen jako spolupracovnice, ale i jako kamarádka.

 Olomoucký kraj

Má setkání s Helenou Krejčovou

PhDr. Helena Koenigsmarková

Uměleckoprůmyslové museum v Praze jako první česká sbírkotvorná instituce naplnilo spoluprací s Centrem pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války, a to již od založení centra ještě při ČSAV (Ústav pro soudobé dějiny) v roce 2001 v rámci přijetí zákona 212/2000 Sb. Aktivní spolupráce započala pak zejména od roku 2005, kdy začal platit zákon č. 341 o veřejných výzkumných institucích. Právě tato data jsou pro mne spojena s osobností Heleny Krejčové, kterou jsem znala spíše z titulů jejích předchozích publikací z dějin 20. století. Velmi jsem vítala, že jsme se okamžitě domluvily na výzkumu ve sbírkách našeho muzea, které pochopitelně v kolotoči politického vývoje zasáhly všechny konfiskace kulturních statků doby předválečné, válečné i poválečné. Již od 90. let jsme po přijetí restitučního zákona procházeli ve sbírkách majetek zabavený církvím a klášterům, šlechtickým rodům, ale i dalším soukromým osobám, a pokud byly splněny všechny zákonné podmínky, vraceli jsme předměty původním majitelům či jejich dědicům.

Paradoxně se v muzeu netradovalo, že by zde byl i majetek obětí holocaustu. Mezi zakladateli, donátory či spolupracovníky muzea byli vždy podnikatelé, obchodníci či umělci židovského původu (Bondy, Petschek, Wohanka a další), což bylo pro kulturní prostředí Prahy typické až do nacistické okupace, ale bohužel nevratné v důsledku poválečných událostí. Záměru totální likvidace občanů židovského původu předcházela jejich tzv. pauperizace. Šlo o jejich cílené zbídačení, neboť mnozí patřili k zámožnějším vrstvám, jako rodina Petschkových, případně byli sami sběratelé; o majetek ale byli okrádáni i prostí občané. Někteří se snažili svůj majetek před okupací včas ze země vyvézt nebo prodat ještě v rámci československého právního systému, ale i zde výměnou za povolení některé umělecké předměty více či méně dobrovolně do muzeí darovali. Kolem těchto faktů jsme se občas s Helenou přely, protože i když bylo jasné, že mnohá data byla uznávána ve chvatu, aby byl vývoz nebo nákup možný, považovala to za přestupek.

Zde byla tedy naše nová spolupráce na identifikaci těchto uměleckých předmětů. K nim patřil i rozsáhlý soubor předmětů, který byl v muzeu označován jako německý majetek a v rámci zpracovávání sbírek se nikdo nesnažil upozornit na to, že „německé“ na nich bylo pouze spojení s historikem umění Karlem Maria Swobodou (1889–1977). Ten byl pověřen shromažďováním konfiskovaných kvalitních

uměleckých předmětů se záměrem vybudovat pro Hitlera v Praze další sbírku. Byl profesorem na pražské universitě, a i když některé jeho i odborné názory od 30. let byly poznamenány nacistickou ideologií, byl to česko-rakouský občan a měl v českých kruzích zastání. V roce 1946 mu bylo umožněno odjet do Vídně, neboť bylo oceněno i to, že ještě v únoru 1945 převedl část takto nashromážděných sbírek z židovského majetku do Národní galerie a další část do Umělecko-průmyslového musea v Praze a tím je zachránil. V poválečné době se sbírkové instituce původem sbírek rovněž moc nechlubily, neboť nikdo nevěděl, jaký další osud by je byl čekal.

Náš další společný výzkum provenience se týkal z valné části porcelánových předmětů, kdy bylo možné podle čísel identifikovaných v předávacích seznamech určit, kdo byl původním majitelem, neboť se ukázalo, že to byla díky přesnosti německých úředníků čísla transportní... Helena měla pro porcelán slabost, i proto ji tato práce nejenom s identifikací původních majitelů, ale i určení provenience koflíků či figurek velice osobně bavila. Jejím velkým přáním bylo objevit sbírku Hanse Mayera, který zemřel v Terezíně. Hans Mayer byl profesorem chemie na Německé univerzitě v Praze a shromáždil velkou sbírku porcelánu, především českého, která obsahovala mnohé unikáty a kterou sám zpracoval pro katalog. Helena pátrala po jejím osudu, a ukázalo se, že zbytek sbírky, zabavený za války nacistickým Ústředním úřadem pro řízení židovské otázky v Čechách a na Moravě, si jeho šéf Hans Günther nechal údajně 5. května 1945 poslat do Budyšína. Sám byl ale na útěku u Velké Hleďsebe zastřelen. V Budyšíně sbírku, považovanou za německý majetek, měla snad zabavit Rudá armáda jako válečnou kořist a následně odvézt do Leningradu. A tak se stalo, že jsem ještě s kolegou Pavlem Jiráskem z Ministerstva kultury byla v roce 2005 vyslána na dobrodružnou cestu do již Petrohradu, kde jsme měli zjistit, zda se tam sbírka nenachází. Nebyla tam (a domnívám se, že by nám ji ani neukázali, kdyby ji měli), ale setkáni s ředitelem muzeí v Peterhofu a mimo jiné i znalcem ruského porcelánu Vadimem Znamenovem (ve své funkci byl od r. 1945), který obnovil palác zničený v roce 1941, patřilo k nezapomenutelným. Jen Helena byla zklamána a myslím, že v objevení sbírky stále doufala.

PhDr. Jakub Szántó

Každý má svou učitelku nebo učitele. Pedagoga, který ho během dlouhých let vzdělávání a dospívání posunul dál, zásadně ovlivnil, nasměroval. Měl jsem štěstí, takové jsem v životě potkal tři. Prvním byl za mého dětského pobytu v SSSR Alexandr Vjačeslavovič (příjmení si už nepamatuji). Vlastně životní předloha filmového Igora Hnízda a důstojník sovětské armády mě v hodinách ruštiny na 136. moskevské základní škole rázně, a přitom vládně naučil lásce k literatuře a cizím jazykům. Profesor Alfréd Filipík mě na pražském Gymnáziu Jana Keplera naučil psát a postrčil jak k novinářské, tak i spisovatelské dráze. A pak jsem na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy potkal Helenu.

Doktorka Krejčová vedla bakalářský kurz historie holocaustu. Sešla se jí tam česko-židovská parta studentů humanitních oborů se zájmem o studium nejhorší kapitoly moderních dějin. Už během prvních hodin dostala tradiční mladická arogance solidně na frak. Helena byla milá, ale drobný osten v jejím usměvavém projevu každému z nás dřív nebo později dal jasně najevo, nakolik nám chybí znalost faktů, ale především chápání souvislostí, mechanismů a uvažování hlavních aktérů. Černobíle středoškolským viděním světa otrásl její ostrovtipně kladené otázky dáblava advokáta. Brzy jsme jí všichni zůstali viset na rtech a naše hlavy se plnily novými údaji a do té doby netušeným chápáním hloubek tragické látky.

Jen díky Heleně jsem začal uvažovat o akademické kariéře. To, když nás v rámci grantu Akademie věd ČR proměnila ve výkonnou jednotku mladých výzkumníků. Cílem bylo popsat neznámou kapitolu tzv. prezidentských výjimek. Alespoň v teoretické rovině měly v počátcích nacistické okupace umožnit prezidentu Háchovi udělit titul čestného arijevství vybraným českým židům. Aby ji nakonec Reinhard Heydrich celou hodil pod stůl a většinu kandidátů poslal do Terezína a dál do Osvětimi. Helena Krejčová nám odhalila vášeň při hledání historického smyslu v krabicích s dobovými dokumenty. A dala nám okusit pocit triumfu, když jsme výsledky své studie prezentovali nejprve na Vídeňské univerzitě a poté i na mezinárodním sympoziu v Terezíně.

Vědec se ze mě nakonec nestal, zato s Helenou jsme se stali přáteli. Návštěvy v její kanceláři na Puškinově náměstí mi byly nesmírně drahé. Povídání o stále větších dětech, o jejich dalších publikacích, o vzniku Centra pro dokumentaci, o blbých politicích, prostě o životě. Byla veselá, nesmírně inteligentní, temperamentní a ostrá. To jsem měl na ní snad nejraději. Už od jejího „Jakube, buďte ty dokumenty kopírovat jak mladej vědec, anebo jako blbec!“ jsem miloval její otevřenost, přímost a neustále dobrou náladu.

Telefonát, kdy mi řekla o své nemoci, mnou hluboce otrásl. Její hlas zněl křehčeji, ale stále vesele. Mluvila s mateřskou pýchou o synech a o dalších úspěších při hledání ukradených židovských cenností. A řekla mi o náročné terapii, která ji čeká.

Helena odešla posledního dne neveselého roku 2022, kdy se do Evropy vrátila válka. Odešel s ní její neúnavný temperament, lidská добрota a nesmiřitelný cit pro spravedlnost, ať už dějinnou nebo lidskou. Někteří projdou životem s klidným tichým svitem svíčky. Jiní jako louče, která rozžárí každou místnost, kam vstoupí. Helena Krejčová patřila k těm druhým a její vnitřní plamen bude chybět navždy. Na svou Učitelku nikdy nezapomenu.

Spolupráce Národního památkového ústavu s paní PhDr. Helenou Krejčovou a Centrem pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války, o.p.s.

PhDr. Miloš Kadlec

K prvnímu kontaktu mezi Národním památkovým ústavem, respektive územní památkovou správou na Sychrově a Centrem pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války, o.p.s. reprezentovaným jeho tehdejší ředitelkou paní PhDr. Helenou Krejčovou došlo 5. října 2015. Tehdy mne paní ředitelka kontaktovala emailem, v němž mne požádala o spolupráci.¹

Národní památkový ústav kromě konvolutu památkových objektů (hradů, zámků i technických památek) spravuje více než jeden milion movitých věcí, které tvoří mobiliární fondy těchto objektů a jsou prohlášeny kulturními památkami na základě zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči v platném znění. V osudech těchto movitých památek se výrazně odrazilo několik zcela zásadních zásahů do majetkoprávních poměrů (převod majetku císařské rodiny na stát v roce 1918, propadnutí židovských majetků v době tzv. Německé říše, a nejrozsáhlejší změny ve vlastnických vztazích po druhé světové válce), které byly zakončeny převzetím převážně většiny původně soukromého vlastnictví do rukou státu, prostřednictvím jím zřizovaných institucí. Jednou z takových institucí je i Národní památkový ústav, který vznikl roku 2003 splynutím samostat-

1 V emailu se mimo jiné píše: „Jedná se oca o 1 400 předmětů ze skladů na Strahově, v Dlouhé a Maiselově ulici. Pro zjištění jejich dalšího pohybu a manipulace s nimi je třeba ve výzkumu pokračovat právě na Sychrově (seznamy, přírůstkové knihy). Pro naši činnost je nezbytné nutné, abychom na Sychrově potřebné materiály dohledali a relevantní informace mohli nafotografovat a doplnit do stávajících seznamů Centra, kde se u mnohých těchto předmětů podařilo dohledat jméno původního majitele. Získané informace bychom samozřejmě po zpracování předali také vaší instituci.“

2 Národní památkový ústav vznikl k 1. 1. 2003 splynutím samostatných příspěvkových organizací v oblasti památkové péče, tedy Státní ústav památkové péče v Praze, Státní památkový ústav v hlavním městě Praze, Státní památkový ústav středních Čech v Praze, Státní památkový ústav v Českých Budějovicích, Státní památkový ústav v Plzni, Státní památkový ústav v Pardubicích, Státní památkový ústav v Ústí nad Labem, Státní památkový ústav v Brně, Státní památkový ústav v Olomouci a Státní památkový ústav v Ostravě, Správa státního zámku Sychrov a Správa státních hradů Bouzov a Šternberk (památkové ústavy vznikly z Krajských středisek státní památkové péče a ochrany přírody v roce 1991).

3 Národní kulturní komise pro správu státního kulturního majetku vznikla na základě zákona č. 137/1946 Sb. A její činnost začala od února 1947. Stát zavedl kategorii tzv. státního kulturního majetku. Dohlížela mj. na památky, které podle Benešových dekretů přešly do vlastnictví státu, např. zámky a hrady. Po založení se stalo prioritním úkolem této komise vyřešit skladovací prostory pro deponování a evidenci konfiskovaného památkově hodnotného mobiliáře.

4 Dr. Josef Schejbal (1897-1967) český starožitník, nakladatel pohlednic a sběratel, otec etnologa Josefa Václava Scheybala. Po záboru Sudet se Schejbal přestěhoval do Turnova, zde spolupracoval s muzeem, seznámil se s malířem Karlem Vikem a díky němu i se Zdeňkem Wirthem. Po II. světové válce se začal věnovat záchraně konfiskovaného a opuštěného kulturního majetku v široké oblasti severních Čech (po vzniku Národní kulturní komise jako stálý pověřenec), tento majetek shromáždil ve sběrnách na Hrubém Rohozci a Sychrově. V polovině 50. let po revizi mobiliárních fondů pořádaných Státní památkovou správou byl po sporech propuštěn (tehdy z místa správce svozových depozitářů na Sychrově) a usadil se i s rodinou na staré faře v Jablonci nad Nisou. Po celý život budoval sbírku, zejména zaměřenou na knihy a drobnou grafiku.

5 Sběrna měla k dispozici 130 skladovacích prostor, v nichž byly konfiskáty tříděny nikoliv podle původu, ale druhově. Celkem byly na Sychrov přivezeny předměty z 1022 míst. V roce 1952 Josef Schejbal napsal, že na Sychrově bylo 6 místností textilíí, 18 místností lidového nábytku, 600 ks hodin, 2.000 ks keramiky a tisíc skleněných předmětů. Závěrečná revizní zpráva ze srpna 1954 evidovala v sychrovské sběrně 60 409 předmětů. Zvláště byl evidován sklad knih, který čítal cca půl milionu svazků.

ných regionálních příspěvkových organizací v oblasti památkové péče.²

Na základě výzkumu Centra, které se věnuje dohledávání zcizených uměleckých předmětů, především židovských majitelů během 2. světové války, z jemu známých archivních materiálů byly mimo jiné sestaveny kompletní seznamy umělecko-průmyslových artefaktů, které si v r. 1950 odvezla Národní kulturní komise³ reprezentovaná dr. Josefem Scheybalem⁴ na zámek Sychrov.

Zámek Sychrov a zámek Hrubý Rohozec byly Josefem Scheybalem vyhodnoceny jako prostorově vhodné sběrně konfiskovaného mobiliáře. Začaly se sem svážet konfiskáty i konvoluty knih. Při jejich deponování Josef Schejbal úzce spolupracoval s kastelány obou zámků – panem Otto Lankem na Sychrově a panem Karlem Mlejnkem na Hrubém Rohozci. Již v roce 1948 byla sběrna na Hrubém Rohozci zrušena a veškerý mobiliář znárodněný podle zákona 108/1945 Sb. byl postupně převážen na Sychrov, který byl označen za centrální sběrnou. Sychrov měl v té době svého nového kastelána, pana Otakara Řehořka, a správce sběrně, kterým byl jmenován pan Josef Schejbal.⁵

Do sběrně na zámku Sychrov byly přivezeny konfiskáty z hradů a zámků jako byly např. hrady Grabštejn, zámky Doksy, Heřmanův Městec, Kopidlno, Lázně Bělohrad, Lemberk, Mimoň, Pták, Sloup, Tupadly nebo i z klášterů – např. Broumov, Břevnov, Strahov. Další velkou skupinu konfiskátů tvořily tzv. osobní konfiskáty např. lékárníka Machytky z Horní Branné, Štengla z Liberce, továrníka Richtera z Luhu u Raspenavy, Riedla z Příchovic, emeritního rektora kněžského semináře v Hradci Králové kanovníka Hugo Doskočila, továrnické rodiny Steinský – Sehnoutka z Hradce Králové apod. Specifickou skupinu tvořily svozy znárodněných majetkových podstat. Movité předměty umělecké, historické nebo vědecké hodnoty na základě zásad, které vznikly na základě jednání mezi Fondem národní obnovy a Národní kulturní komisí z roku 1947, se nesměly prodávat. Konečný výběr památek, které byly následně prohlášeny za národní kulturní majetek, prováděli pověřenci zmocnění k tomuto úkonu předsedou Národní kulturní komise. Předměty, které byly převáženy

do sběrný na Sychrově, Josef Scheybal nejprve v úředovnách Fondu národní obnovy vybíral, protokolárně sepisoval a opatřoval čísly a teprve pak byly odváženy. Každému souboru stejného původu přiřadil značku, která byla odvozena od jména původního majitele (např. LKSCH Hořice – Lokeschová Hořice), případně zkratky instituce, od níž jej přebíral (MNV, ONV apod.). Od roku 1947 byly Josefem Scheybalem do sychrovské sběrný převáženy i předměty kulturní a umělecké povahy, které byly bezprostředně po skončení války soustředovány v muzeích regionálního charakteru (např. Muzeum Český Dub, Muzeum Jablonec, Muzeum Liberec aj).

Díky spolupráci s Centrem pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války, o.p.s. byly identifikovány i svozy, které obsahují majetky židovských rodin. Kromě svozu Maiselova synagoga, depozita na Strahově a jednoho osobního konfiskátu se jedná o dva další velice obsáhlé svozy, které byly na Sychrov převezeny ze skladu v Dlouhé ulici v Praze 1. Jedná se o svoz Správa majetkových podstat Praha – značka ROXY a Správa majetkových podstat Praha – zn. EAR 69 nebo EAR 95. Osud předmětů deponovaných na Sychrově a uvedených v soupisech datovaných lety 1953–1955 byl různý. Jen zlomek jich zůstal na Sychrově. Ve výše uvedených svozech byly evidovány celkem 1.474 položky, z čehož do dnešní doby zůstalo na Sychrově pouze 19 % předmětů, takřka 40 % bylo prodáno přes Klenoty, Artii či Tuzex v Brně. Zbývajících 41 % bylo předáno různým státním institucím počínaje Národní galerií, přes Národní muzeum, regionální muzea nebo galerie (Severočeské muzeum v Liberci, Muzeum v Jablonci nad Nisou, Oblastní galerie v Liberci) konče rozvozy do centrálního depozitáře v Roudnici nebo na různé památkové objekty (např. zámek Benešov nad Ploučnicí, hrad a zámek Frydlant, zámek Litomyšl, zámek Ratibořice, zámek Zákupy). Díky badatelskému úsilí Centra pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války, o.p.s. dovedeme přiřadit určité předměty majitelům, kterým opravdu patřily. Jednalo se např. o Terezii Adlerovou, Hanu Ardovou, Rudolfa Kaufmanna, Herminu Krásovou, Marii Lionovou, Hedviku Lustigovou, Marii Mautnerovou, Dr. Artura Melichara, Jiřího Picka, Reginu Popperovou, Elsu Scherzerovou a další.

Díky tomu, že se na předmětech výše uvedených svozů ve velké míře dochovaly původní identifikační štítky a cedulky, případně i zachovaná transportní čísla, bylo možné určit jméno původního vlastníka. Díky badatelskému úsilí Centra pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války, o.p.s. a velkému osobnímu nasazení PhDr. Heleny Krejčové se tak podařilo ztotožnit anonymní předměty umělecké hodnoty s jejich skutečnými majiteli a díky tomu se otevírá prostor pro další badatele, kteří obohatí umělecko-historické posouzení předmětů i o jejich příběh a pohnutý osud, s kterým jsou spojeny.

- 6 KREJČOVÁ, Helena a kol., *Židovský majetek uložený na zámku Sychrov*, sv. 4, Praha 2017, ISBN 978-80-905703-6-8, s. 324
- KREJČOVÁ, Helena a kol., *Židovský majetek uložený na zámku Zákupy*, sv. 5, Praha 2018, ISBN 978-80-905703-7-5, s. 362
- KREJČOVÁ, Helena a kol., *Židovský majetek uložený na zámku Sychrov II*, sv. 6, Praha 2018, ISBN 978-80-905703-8-2, s. 426
- KREJČOVÁ, Helena a kol., *Židovský majetek prodaný ze zámku Sychrov*, sv. 8, Praha 2022, ISBN 978-80-905707-7-7, s. 316
- KREJČOVÁ, Helena, KREJČA Otmar, *Židovský majetek předaný ze Sychrova na další objekty*, Praha 2023, ISBN 978-80-907507-9-1, s. 327
- 7 Výstava *Navracení identity* se konala od 20. 6. do 30. 11. 2019

Vzhledem k rozvozu řady předmětů mobiliárních fondů ze zámku Sychrov, k nimž docházelo v sedmdesátých letech 20. století, na jiné objekty, se soustředila činnost Centra i na zámek Zákupy. Výstupem bylo několik publikací, která autorsky patří k pečlivé a mravenčí práci Dr. Krejčové.⁶

Vybrané umělecké předměty z mobiliárního fondu zámku Sychrov ztotožněné s jejich původními majiteli byly zapůjčeny na výstavu s příznačným názvem *Navracení identity*, která byla uspořádána v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze.⁷ Výstavu předmětů z majetku obětí druhé světové války, které se v důsledku tohoto nařízení dostaly po válce do státních sbírek, pořádanou k připomenutí osmdesátého výročí vzniku protektorátu, zavedení norimberských zákonů a zahájení druhé světové války, připravilo Centrum pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války ve spolupráci s Uměleckoprůmyslovým museem v Praze, NPÚ – Územní památkovou správou na Sychrově a Národní galerií Praha. V rámci tohoto výstavního projektu byly prezentovány předměty, u nichž se podařilo Centru pro dokumentaci identifikovat původní majitele. Připomínají jména a životní osudy obětí zvůle systému, který na základě arbitrárního klíče likvidoval konkrétní lidské bytosti (jejichž jména nahrazoval transportními čísly), aby se zároveň zmocňoval jejich majetku. Vystavené předměty tak alespoň částečně pomáhají navrátit původním majitelům jejich identitu. V naprosté většině se nejednalo o významné či méně významné sběratele, ale zejména o lidi, kteří jednotlivé předměty měli doma, žili mezi nimi a s nimi, měli k nim nějaký vztah. Zároveň tyto dochované předměty umožňují svou existencí navrátit jméno svému původnímu majiteli. Zhruba stovka jmen původních majitelů, na výstavě prezentovaných, tvoří nepatrný zlomek z celkového množství zavražděných protektorátních Židů. Přestože jich není mnoho, mělo toto připomenutí hluboký význam. Každý z nich byl jedinečný a žil svůj nezaměnitelný život. Najdeme mezi nimi bohaté i chudé, majitele továren i drobné živnostníky, univerzitní profesory i lidi s nižším vzděláním, ženaté,

vdané, rozvedené i ovdovělé. Ty, kteří měli rodinu a děti, i osamocené jedince. Ty, kteří žili v meziválečném Československu, ale také uprchlíky, ať již z Německa či Ostmarky (Rakouska). Mnozí z nich prchli z odtržených území po podpisu mnichovské dohody do vnitrozemí, aby poté, co v Praze našli byt či podnájem, byli nuceni se sestěhovat k jiné židovské rodině, aby mohla být část Prahy, rozkládající se na levém břehu Vltavy, „odžidovštělá.“ Samozřejmě bylo toto německé nařízení namířeno především proti majitelům vil a činžovních domů v této lokaci. Ti všichni logicky ponechávali značnou část svého mobiliáře v opuštěném bydlíšti, majetek dnes naprosto nedohledatelný, jenž zřejmě připadl říšským příslušníkům (v případě vil také říšským institucím), kteří se do uprázdněných bytů hojně stěhovali. Mezi těmito jmény nalezneme také matku s malými dětmi, jejíž manžel byl těsně před jejich deportací popraven jako politický odbojář, nebo mladé děvče, které bylo týden po svatbě spolu se svými rodiči zařazeno do transportu pod svým dívčím jménem, a její zamilovaný manžel se nechal dobrovolně zařadit do následujícího transportu, aby mohl být až do smrti se svou ženou.

Proto předměty prezentované na této výstavě neměly pouze svou cenu jako muzejní exponáty, ale jejich hodnota dodnes tkví především v tom, že jsou tichou připomínkou již dávno mrtvých lidí, kterým patřily, a po letech svou existencí nenápadně dopomohly svým dávným majitelům opět navrátit jejich jméno a identitu.

Výstava měla nejen velký úspěch u široké veřejnosti, ale měla i jeden nečekaný a velice pozitivní výstup. Po skončení výstavy se na Národní památkový ústav, územní památkovou správu na Sychrově obrátil pan Petr Brod, prasynovec profesora Lea Zeckendorfa, který na ní viděl prezentovanou část jeho sbírky asiatických uměleckých předmětů, která mu byla zabavena nacisty. Pan profesor Leo Zeckendorf byl nacisty zavražděn, stejně jako jeho žena a syn. Přežila pouze dcera Liselotte Zeckendorfová, roč. 1925, nyní Debora/Dvora Kutzinski, psychoanalytička žijící v Tel Avivu.⁸

Dnem 25. 11. 2019 je datován dopis paní Dvory Kutzinsky, kterým oficiálně požádala o předmě-

8 Liselotte Zeckendorfová, roč. 1925, nyní Debora/Dvora Kutzinski, byla v rodině zvaná Lisa, která je sestřenicí otce p. Broda. Děti p. Debory Kutzinski Narda a Lior Peter jsou sestřenice a bratranec druhého stupně p Broda, jehož babička Matylda Brodová, roz. Zeckendorfová, která zahynula v Terezíně, byla sestrou zavražděného profesora Lea Zeckendorfa. Paní Debora Kutzinsky restituovala v roce 2009 část sbírky svého otce Lea Zeckendorfa (21 předmětů), která byla deponována v Uměleckopřírodě v Praze. Předměty byly v té době prezentovány na tehdejší první výstavě uměleckých předmětů, šperků, nábytku a podobných předmětů z majetku vyvražděných židovských rodin, které se zachovaly na území ČR a ve správě českého státu či českých veřejných institucí (na tuto skutečnost ji upozornil rovněž pan Brod).

21 9 Jednalo se o tyto předměty: 12× tsuba - záštitka k tradičnímu japonskému meči (odděluje čepel od jílice) a 1× flakon z matného bílého skla s pestrým květinovým dekorem, profilovaný na pevném tallíři s vykrajovaným obloučkovým okrajem, broušenou zátkou

ty, které patřily jejímu otci, panu profesoru Leo Zeckendorfovi, které identifikovala při výzkumu mobiliárních fondů zámku Sychrov paní Dr. Helena Krejčová. Tyto předměty byly identifikovány v rámci svozu Správa majetkových podstat Roxy Praha. Žádost o vydání 13 kusů⁹ movitých věcí byla evidována jako žádost podle §3 zákona č. 212/2000 Sb., o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem. Národní památkový ústav si v souladu se zákonem vyžádal kopie úředně ověřených dokumentů, které doložily, že paní Kutzinsky je oprávněnou osobou. Vzhledem k tomu, že všechny předměty, které jsou v mobiliárních fondech státních hradů a zámků, byly v roce 1991 prohlášeny za kulturní památky, mohlo Ministerstvo kultury České republiky v souladu s platnou legislativou povolit pouze jejich dočasný vývoz, nikoli trvalý. Po doložení potřebných dokumentů k vydání požádal Národní památkový ústav o zrušení prohlášení těchto předmětů za kulturní památky, aby mohly být předměty trvale vyvezeny z České republiky a vráceny oprávněné osobě. Rozhodnutí o zrušení památkové ochrany těchto předmětů bylo vydáno Ministerstvem kultury České republiky dne 7. prosince 2020 pod číslem jednací MK 73736/2020 OPP a Sp. zn. MK-S 11303/2020 OPP. Na základě této skutečnosti byla s paní Dvorou Kutzinsky uzavřena dohoda o vydání předmětů vedená pod č. j. NPÚ-310/89801/2021, evidenční číslo 228/210/2021. Předměty byly dopraveny do Izraele diplomatickou poštou Ministerstva zahraničí České republiky. Dne 18. listopadu 2021 je slavnostně převzala na velvyslanectví v Tel Avivu z rukou Jeho Excelence pana Martina Stropnického paní Dvora Kutzinsky. Tímto aktem se Česká republika, potažmo Centrum pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války a Národní památkový ústav pozitivně prezentovaly v kontextu snah o nápravu některých škod, způsobených bývalým československým občanům nacistickým bezprávím.

Navrácením předmětů dceři profesora Lea Zeckendorfa, které byly deponovány na státním zámku Sychrov, došlo i po faktické stránce k naplnění neúnavné činnosti paní PhDr. Heleny Krejčové, kdy

byly předměty nejenom identifikovány s jejich původními vlastníky, ale dostaly se zpět do rukou jejich potomků, kteří o ně jistě budou s láskou pečovat a budou tak dalším generacím připomínat osud jejich předků.

Josef Václav Myslbek: *Jindřich Waldes*, sádra, 1917-1918, místo uložení neznámé. Repro: Josef Václav Myslbek. *Korespondence*, LODR, Alois, ed., Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1960, obr. 105

1 Archiv Národní galerie v Praze - fond 101 Jindřich Waldes (1912-1938), v současné době neuspořádáno.

2 MEISNER, Petr a ROUS, Jan. *Jindřich Waldes - sběratel*. In: *Kupka - Waldes*. Malíř a jeho sběratel. Díla Františka Kupky ve sbírce Jindřicha Waldese. Praha: Antikvariát Meissner 1999, s. 57-77; ŠIMON, Patrik. *Jindřich Waldes sběratel umění*. Praha: Eminent 2001; NEUMANN, Jan. *Problematika restitucí židovského majetku v českých zemích v letech 1939-2004*. In: BORÁK, Mečislav, ed., *Ztracené dědictví. Příspěvky z „kulatých stolů“ na téma dokumentace, identifikace a restituace kulturních statků obětí II. světové války*. Praha 2006, s. 23-25; RYBA, Jan. *Restituce uměleckých předmětů podle zákona č. 128/46 Sb. ve spisích pražských soudů*. In: *Budoucnost ztraceného kulturního dědictví. Dokumentace, identifikace a restituace kulturních statků obětí II. světové války. Příspěvky mezinárodní vědecké konference v Českém Krumlově (22.-24. 11. 2005)*. Praha 2007, s. 305-306; VLNAS, Vít. *Modelový případ I: Sběrka Hedviky a Jindřicha Waldesových*. In: VLNAS, Vít a JANÁTKOVÁ, Alena. *Pražská národní galerie v protektorátu Čechy a Morava*. Praha: Národní galerie v Praze 2013, s. 104-107.

3 VESELSKÁ, Magda. *Kam se poděly všechny ty krásné věci... Umělecké sbírky z majetku sběratelů se židovskými kořeny za 2. světové války: Příspěvek k zjištění jejich osudu a charakteristika redefinování jejich koncepce a obsahu v dotčeném období*. Brno 2014. Rigo-

Sběratel píše sběrateli: tři dopisy Artura Kornella Jindřichovi Waldesovi a jeho ženě z let 1933 a 1934

Prof. PhDr. Lubomír Slaviček, CSc.

V bohaté korespondenci, která se dochovala v pozůstalosti podnikatele, významného mecenáše a sběratele umění Jindřicha Waldese,¹ jsou uloženy též tři dopisy mladoboleslavského advokáta Artura / Arthura Kornella z let 1933 a 1934. Zatímco velkorysým mecenášským a sběratelským aktivitám Jindřicha Waldese (2. 7. 1878 Nemyšl u Tábora – 2. 7. 1941 Havana) i pohnutým osudům jejich výsledků byla již věnovávána určitá pozornost,² sběratelské úsilí JUDr. Artura Kornella (8. 12. 1885 Roudnice nad Labem – 10. 1. 1941 Dachau) se podobného zhodnocení dosud nedočkal. A to navzdory skutečnosti, že představuje přímo exemplární doklad toho, že uměleckému sběratelství se dařilo nejen v tradičních kulturních centrech (Praha, Brno, Ostrava, Hradec Králové), ale zásluhou místních Klubů přátel výtvarného umění i v menších „provincních“ městech, mj. v Opavě, Uherském Hradišti, Berouně, Náchodě, Chomutově nebo Mladé Boleslavi. Navíc je vedle Jindřicha Waldese, Armanda Grosse, Emila Freunda, Richarda Morawetze, Oskara Federera, Hugo Hanaka, Irene Beran, Josefa Kohna, Leo Strasse nebo Richarda Poppera jedním z mnoha sběratelů židovského původu, kteří díky své sběratelské vášni sestavili nezřídka pozoruhodné sbírky moderního, případně starého umění, které však až na přísloušné výjimky padly za oběť nacistického běsnění v době holocaustu.³

Artur Kornell se narodil v Roudnici nad Labem v rodině židovského obchodníka Ignatze / Hynka Kohna (1858 Čechtice – 1943 Terezín) a jeho manželky Elisabeth / Alžběty, rozené Kohnové (1859 Roud-

Josef Václav Myslbek, *Hedvika Waldesová*, sádra, 1918, místo uložení neznámé. Repro: Josef Václav Myslbek. Korespondence, LODR, Alois, ed., Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1960, obr. 105

13 Viz StOA Mladá Boleslav, kart. 4.

14 Viz např. Kornellův článek o Marii Kirchnerové (Malířka našeho kraje. Mladoboleslavské listy 1927, roč. 40, č. 47) nebo jeho recenzi publikace Castellini di Bohemia e di Moravia (Firenze 1938) někdejšího italského konzula a vyslance v Československu Orazia Pedrazziho (Zámky moravské a české ... Lidové noviny 1939, roč. 47, č. 44, 25. 1. s. 7).

15 VLNAS, Vít, The Association of Friends of the Modern Gallery and its Acquisition Activities between 1934 and 1938. *Bulletin of the National Gallery in Prague 1991*, roč. 1, s. 111; Archiv Národní galerie v Praze, fond Moderní galerie, přír. č. AA1379/1. Členské seznamy Sdružení přátel MG. Srov. též Kornellův dopis vedení Sdružení z 11. 12. 1935 (přír. č. AA 1380) s nabídkou získat osobní intervencí od některých ústavů a firem v Mladé Boleslavi finanční prostředky pro účely Sdružení. Dopis obsahuje i návrh na případnou směnu obrazu Théodora Pierra Nicolase Maillota, který mu zůstal jako zástava za finanční půjčku, za „nějaký obraz českého malíře“ z depozitáře galerie s odůvodněním, že sám sbírá „jen české obrazy ze soudobé tvorby“.

16 Srov. Výstava obrazů a soch ze soukromého majetku mladoboleslavského. Mladá Boleslav: Klub přátel umění 1929; Národní listy 1929, roč. 69, č. 106, 17. 4. s. 4 Viz též Jizeran 1929, roč. 50, č. 14, 6. 4., s. 3.

17 Jeden z mála dochovaných dokladů představuje vlastnoruční seznam Artura Kornella, dat. 31. 10. 1933, StOA Mladá Boleslav, kart. 4, fol. 130, 131. Viz též soupis šesti uměleckých děl zapůj-

né zátiší v současném českém malířství (1933).¹³ Na počátku třicátých let pro členy výtvarného odboru organizoval pravidelné zájezdy do Prahy spojené s návštěvami veřejných i soukromých galerií, významných výstav s odborným výkladem předních pražských odborníků nebo ateliérů Františka Bílka, Maxe Švabinského, Bohumila Kafky či Karla Holana. Z jeho podnětu se až do doby, kdy v březnu 1933 rezignoval na funkci předsedy výtvarného odboru uskutečnila v Mladé Boleslavi série přednášek o výtvarném umění, které proslavili Antonín Matějček, V. V. Štech, František Kovárna, Jaromír Pečírka, Vincenc Kramář a Hugo Toman. V roce 1938 pak napsal úvodní text do katalogu výstavy Český ráj v umění výtvarném, kterou v letních měsících ve výstavních sálech Obecního domu hlavního města Prahy uspořádal Klub československých turistů. Příležitostně publikoval též výtvarné referáty v *Mladoboleslavských listech*, případně v *Lidových novinách*.¹⁴ Hluboké zaujetí pro výtvarné umění prokázal těsnou spoluprací se Spolkem výtvarných umělců Mánes jako jeho důvěrník pro Mladou Boleslav (1930) i svým členstvím ve Sdružení přátel Moderní galerie (1934–1938),¹⁵ stejně jako přátelskými kontakty s řadou žijících umělců, jmenovitě s Karlem Holanem, Václavem Špálou, Vincencem Benešem nebo Janem Slavičkem, jakož i s výtvarnými kritiky Antonínem Matějčkem, V. V. Štechem a Františkem Kovárnou, respektive s galeristou a obchodníkem s obrazy Hugo Feiglem. Je pravděpodobné, že v roce 1929 dal rozhodující popud k uspořádání výstavy obrazů a plastik z majetku soukromých sběratelů v Mladé Boleslavi ve výstavním pavilonu v Masarykových sadech a následně k debatě o sběratelství na půdě Klubu a k provedení soupisu náplně mladoboleslavských uměleckých sbírek. Cílem těchto akcí bylo podat nejen „vývoj českého výtvarného umění, jak se jeví v soukromém majetku mladoboleslavském“, ale současně veřejnost „poučiti o cestách, kterými se má ubírat hodnotné sběratelství“.¹⁶ Nejvýmluvnějším dokladem Kornellova neutuchajícího, mimořádně zaujatého a poučeného poměru zejména k soudobé výtvarné kultuře a jeho shromažďování se stala jeho dnes nenávratně rozptýlená sbírka moderního umění, o jejímž složení máme k dispozici jen dílčí,

značně kusé informace.¹⁷ Víme jen, že v kolekci, kterou nákupy od umělců, jejich případnými dary, ale také výměnou do počátku třicátých let sestavil, byli svými pracemi zastoupeni August Piepenhagen, Marie Kirchnerová, František Kaván, František Bílek, Bohumil Kubišta, Emil Filla,¹⁸ Antonín Procházka, Vincenc Beneš, Václav Špála,¹⁹ Josef Čapek, Jan Zrzavý,²⁰ Pravoslav Kotík, Karel Boháček, Jan Slavíček, Karel Holan a Jan Bauch.

V den vypuknutí druhé světové války byl Artur Kornell 1. září 1939 v rámci akce Albert I. spolu s dalšími významnými osobnostmi veřejného a politického života v Mladé Boleslavi zatčen gestapem a jako rukojmí č. 6569 odvezen do koncentračního tábora v Buchenwaldu. Dopis, v němž odvážně žádal říšského protektora Konstantina von Neuratha o řádný soudní proces, zachytil státní tajemník Karl Hermann Frank a z jeho příkazu byl Artur Kornell 24. října 1940 odeslán do koncentračního tábora Dachau se zlověstnou poznámkou „návrát nežádoucí“. Útrapy, kterým zde byl vystaven nevydržel a již po třech měsících 10. ledna 1941 umírá, údajně na zápal plic a otravu krve.²¹ Z rodiny přežil pouze syn Karel (1920 Mladá Boleslav – 1988 Reigate, Velká Británie), kterému se v létě 1939 podařilo s pomocí otcových konexí získat britské vstupní vízum a přes Berlín a Amsterdam emigrovat do Velké Británie, kde za války spolupracoval s BBC a exilovým ministerstvem zahraničních věcí, a kde také vystudoval ekonomii na Velšské univerzitě (University of Wales) a filozofii na Londýnské univerzitě (University of London). Podruhé do anglického exilu odešel po srpnu 1968 a usadil se na jihovýchodu Anglie v městě Reigate v hrabství Surrey, kde působil jako pedagog, publicista, uznávaný ekonom a politolog.²² Kornellova manželka Eliška byla spolu s dcerou Alenou (1926 Mladá Boleslav – 1943 nebo 1944 Osvětim) v červenci 1942 transportována do Terezína (transport Dh, č. 146)²³ a nedlouho poté, počátkem září do Osvětimi (transport Dl, č. 1117), kde bez obvyklé selekce byly obě zařazeny do tzv. terezínského rodinného tábora v Osvětimi-Birkenau (Březinka) a nejpozději v březnu 1944 zavražděny.

Po Kornellově smrti byly nejprve 21. října 1941 zabaveny jeho finanční prostředky²⁴ a 24. listopa-

čených 1929 na výstavu obrazů a soch ze soukromého majetku, StOA Mladá Boleslav, kart. 1, fol. 41. Dvě díla z Kornellovy sbírky, krajina Marie Kirchnerové a pastel Karla Boháčka byly reprodukovány v albu Malířství v Pojezví II, Mladá Boleslav: Klub přátel umění 1928, obr. 2, 11.

18 Zátíší s lososem z roku 1928, které Kornellovi daroval Antonín Matějček a které později vlastnil brněnský sběratel František Venera, bylo 27. 11. 2022 vydraženo za 7 200 000 Kč na 88. aukci Galerie Kodl v Praze, lot 82.

19 BURGET, Eduard a MUSIL, Roman, *Václav Špála soupis díla (1885-1946)*. Praha: Nadace Karla Svolinského 2002, s. 55, č. 281; s. 59, č. 368; s. 75, č. 719. Obraz č. 281 Vltava mezi Blažejovicemi a mostem z roku 1927 byl 28. 11. 2021 vydražen za 7 200 000 Kč na 86. aukci Galerie Kodl v Praze, lot 172.

20 ŠOUREK Karel, ed., *Dílo Jana Zrzavého 1906-1940*. Praha: Umělecká beseda 1941, s. 305, u č. LXXXVIII. Obraz Letící anděl z roku 1930 je dnes ve sbírkách Nadace 8smička v Humpolci.

21 HEMINGWAY, Rohan, My memories of Dr. Karel Kornell. *The Reigation. The Magazine for Reigation Community* 2020, s. 42-43. Dostupné z: https://issuu.com/rigs-it/docs/the_reigation_2020. Citováno 2023-08-21. Viz též Arolsen Archives. Dostupné z: https://collections.arolsen-archives.org/en/search/person/6331440?p=1&s_lastName=asc. Citováno 2023-08-24. viz též MORSE, Stephen a LANDÉ, Peter, Dachau Concentration Camp Records. Dostupné z: <https://stevemorse.org/dachau/details.php?lastName=KORNELL&firstName=Artur&title=&birthday=01&birthmonth=Dec&birthyear=1885&birthplace=Raudnit&from=Buchenwald&town=Jung-Bunzlau&street=Palackystr.&number=20795&DateOfArrival=24%20Oct%201940%20Bu.&disposition=gest.%2010%20Jan%201941&comments=&category=Sch.%20Tsch.%20J.&ID=74633&page=2.934-Ky.&disc=3&image=248%20>. Citováno 2023-08-21.

22 KORNEL, Karel, *Silver Thread of Memories. I Am a Czech*. Sussex: The Book Guild 1988; Zprávy SVU Společnosti pro vědu a umění Czechoslovak Society of Arts and Sciences, Inc. 1988, roč. 30, č. 5, s. 19-20; MEJSTŘÍK, Jiří, *Češi ve světě 1918-2000. Lexikon krajanů, kteří se ve světě neztratili. 2000 jmen - 2000 osudů. Czechs around the world 1918-2000. A lexicon of expatriates who have made their mark in the world. 2000 names - 2000 fates*. Praha: Knižní klub 2000, s. 55, 177; BENEŠ, Luděk, *Osobnosti Mladoboleslavska*. Mladá Boleslav: Muzeum Mladoboleslavska 2009, s. 98; HEMINGWAY R. (pozn. 21), s. 42-43.

23 KÁRNÝ, Miroslav, *Terezínská pamětní kniha Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941-1945*. Praha: Melantrich 1995, s. 1221.

Bohumil Kubišta, *Zátiší s jablky a knihami*, olej na plátně, 50 × 64 cm, 1907, místo uložení neznámé. Repro: KUBIŠTA, František, *Bohumil Kubišta, monografická studie*, Brno a Praha: SVU Mánes a F. Kubišta 1940, obr. 2

24 Již v roce 1940 Městská spořitelna v Mladé Boleslavi podala na Kornella žalobu na zaplacení směny na částku 55 000 K včetně úroků; viz *Amtsblatt des Protektorates Böhmen und Mähren* 1940, roč. 5, s. 3424.

25 Viz k tomu např. dopis ostravského sběratele JUDr. Vladimíra Kouřila jeho pražskému kolegovi Emanuelu Michalovi z 26. 3. 1943 uložený v Archivu Národní galerie v Praze, fond Josef Richard Marek, přír. č. AA 1816/56.

du 1941 došlo i na konfiskaci zbývajících majetku. V jaké míře se dotkla i výsledků jeho sběratelské činnosti zatím nevíme, ale můžeme předpokládat, že již po jeho zatčení přešly některé obrazy jeho sbírky prokazatelně do majetku jiných významných sběratelů umění té doby, mj. JUDr. Františka Čerovského a Jaroslava Borovičky v Praze, Rudolfa Hršela v Hradci Králové, Františka Venery a Karla Ditricha v Brně nebo mladoboleslavského architekta Karla Mauermanna. I to dosvědčuje, jaké renomé měla Kornelova sbírka moderního umění v kruzích českých a moravských sběratelů a milovníků umění.²⁵

Zajímavé svědectví o sběrateli a znalci umění Arturu Kornellovi, jakož i o jeho roli zaníceného propagátora a zprostředkovatele výtvarného umění vydávají i tři dochované dopisy, které v letech 1933 a 1934 zaslal Jindřichovi Waldesovi a jeho manželce Hedvice (1895–1993). V prvním z nich se koncem

roku 1933 obrátil na Hedviku Waldesovou, která se těšila pověsti „strážkyně vkusu“ svého manžela a iniciátorky řady jeho uměleckých nákupů, s nabídkou na „výhodné“ zakoupení zátiší Bohumila Kubišty,²⁶ malíře, k němuž se upíral Kornellův přednostní sběratelský zájem. Protože si zřejmě byl dobře vědom tradičnějšího zaměření sbírky manželů Waldesových, neopomněl zdůraznit, že jde o obraz „nikoliv kubistický“, ale „krásně barevný“. Druhý z listů, adresovaný koncem prosince 1933 již přímo Jindřichu Waldesovi, obsahuje kromě opětovného upozornění na možnost akvizice Kubištova zátiší, případně „skvělé“ kresby Mikuláše Alše *Příchod Čechů na Říp*,²⁷ především návrh na zprostředkování nákupu obrazů od soudobých českých malířů. Kornell, který nepochybně znal Waldesovy mecenášské sklony, se nabídl jako prostředník mezi umělci a sběratelem, samozřejmě při zachování jeho naprostého inkognita. Proto navrhl, aby každý z oslovených umělců deponoval na neutrálním místě dva až tři své obrazy, z nichž by si Waldes a jeho choť mohli vybrat a „za relativně menších obětí finančních rozmnožiti Svoji skvělou sbírku i o dobré výtvoře soudobého umění českého“. Současně neopomněl uvést i jména těch, které zamýšlí vyzvat jako první. V tomto výběru se vedle Jana Zrzavého, Vlastimila Rady a Miloslava Holého objevuje i nedávno zemřelý Karel Boháček, a kromě nich jako další vhodné kandidáty označil ještě malíře Karla Holana, Václava Špálu, Vincence Beneše nebo Jana Slavíčka, kteří patřili k okruhu jeho dobrých známých. Jindřich Waldes s manželkou tuto nabízenou intervenci nakonec evidentně nevyužili, mj. i proto, že díla výše uvedených umělců nepatřila k prioritám jejich sběratelského zájmu, a proto jen zcela sporadicky nacházela cestu do jejich sbírky.²⁸ Kubištovo zátiší si Kornell posléze ponechal a přiřadil je k dalším umělcovým obrazům, které se mu postupem času podařilo získat zejména z majetku malířova strýce a dědice jeho umělecké pozůstalosti Oldřicha Kubišty (1875–1943).²⁹

Poslední z dochovaných dopisů se týká Kornellova zamýšleného projektu, který podle vlastních slov konzultoval se svými přáteli, uměleckými historiky Antonínem Matějčkem, Františkem Kovárnou a ma-

26 Patrně Zátiší s jablky a knihami (1907). olej na plátně, 50 × 64 cm, po 1939 doloženo ve sbírce ing. Karla Mauermanna v Mladé Boleslavi, dnes neznámo kde; viz KUBIŠTA, František, *Bohumil Kubišta, monografická studie*. Brno a Praha: SVU Mánes a F. Kubišta 1940, s. 140, č. 20, obr. 2; LEHKOŽIVOVÁ, Irena, RAKUŠANOVÁ Marie a NEŠLEHOVÁ, Mahulena. Výběrový soupis díla Bohumila Kubišty. In: RAKUŠANOVÁ, Marie a kolektiv, *Bohumil Kubišta a Evropa*. Praha: Karolinum 2020, s. 562, č. kat. 86, obr.

27 Patrně jedna z přípravných prací pro oponu divadelní síně na Národopisné výstavě československé v roce 1895, která je dnes umístěna v náhodském divadle.

28 Srov. ŠIMON P. (pozn. 2), s. 42–54.

29 Viz pozn. 34 a 35.

30 *Kunstaussstellung in Gablonz a. N.*, Gablonzer Tagblatt 1927, roč. 36, č. 334, 5. 12., s. 7

31 Srov. PAŘÍK, Arno, *Mezi Čechy a Němci*. In: ROUSOVÁ, Hana, ed., *Mezery v historii 1890-1938. Polemický duch střední Evropy - Němci, Židé, Češi*. Praha: Galerie hlavního města Prahy 1994, s. 23-33; HEBÁKOVÁ, Lenka, *Pražská výstava židovského umění v roce 1930. Documenta Pragensia 2002*, roč. XX, s. 167-190. srov. též *Databáze uměleckých výstav v českých zemích 1820-1950 Ústavu dějin umění AV ČR*. Dostupné z: <https://databazevystav.udu.cas.cz/cz/detail/vystava-zidovskych-umelcu-19-a-20-stoleti>. Citováno 23-08-10.

32 Srov. mj. WELTSCH, Felix, *Gibt es eine jüdische Malerei? Betrachtungen zu der internationalen Ausstellung jüdischer Künstler in Prag*. Gemeindeblatt der Jüdischen Gemeinde zu Berlin 1930, roč. 20, s. 159-162; LEHMANN, Fritz, *Ausstellung jüdischer Künstler (Phönixpalast)*. Prager Tagblatt 1930, roč. 55, č. 31, 5. 2., s. 8; FEIGL, Hugo, *Gibt es eine jüdische Kunst?* Prager Tagblatt 1930, roč. 55, č. 32, 6. 2., s. 6; -jč- ČAPEK, Josef, *Výstava židovských umělců 19. a 20. století*. Lidové noviny 1930, roč. 38, č. 118, 14. 2., s. 5; PEČÍRKA, A. Jaromír, *Ausstellung der jüdischen Künstler des 19. und 20. Jahrhunderts*. Prager Presse 1930, roč. 10, č. 47, 16. 2., s. 10; BROD, Max, *Existuje židovské umění?* Židovské zprávy 1930, roč. 13, č. 7, 14. 2., s. 2; SPECTATOR, *Poznámky k výstavě židovských autorů*. Kalendář česko-židovský 1930-1931, roč. 50, s. 217-220. K publicistickému ohlasu a k následné diskusi viz podrobně HEBÁKOVÁ, L. (pozn. 31), s. 177-184.

lířem Václavem Špálou, a jehož výsledkem se měla stát studie na téma České výtvarné umění a židů. Jak vyplývá z pouze lapidární anotace, zamýšlel ji věnovat nejen výtvarným umělcům židovského původu, konkrétně Alfredu Justitzovi, Otto Gutfreundovi, Františku Gellnerovi, Georgesi (Jiřimu) Karsovi nebo Richardu Pollakovi-Prag. Zvýšená pozornost měla být soustředěna rovněž na představení mecenášské a sběratelské činnosti českých židů v čele s Jindřichem Waldesem a na jejich přátelské styky s českými výtvarníky. Podrobnější informace o zaměření této bohužel nikdy nenapsané studie, která by dnes k dané problematice nepochybně mohla poskytnout cenné poznatky, nejsou k dispozici. Stejně tak neznáme důvody, které Kornellovi v uskutečnění jeho záměru zabránily. Pokud jde o jeho možnou inspiraci, nelze vyloučit, že jedním z případných podnětů se mu staly dvě výstavy židovských umělců uspořádané v prosinci 1927 v Jablonci nad Nisou³⁰ a o tři roky později zásluhou Zemské organizace židovských žen v Čechách (WIZO / Women's International Zionist Organization) a galeristy Hugo Feigla v Praze.³¹ Zejména druhá z nich, na níž se mj. objevily zápůjčky ze soukromých sbírek židovských sběratelů Jindřicha Waldese, Oskara Federera a Eugena Winterberga, vyvolala značný publicistický ohlas a živou diskusi na téma existence či neexistence židovského umění.³² I s ohledem na ní by bylo nepochybně zajímavé vědět, jaké stanovisko v této věci zastával Artur Kornell.

1. Artur Kornell Hedvice Waldesové, 16. prosinec 1933

V Ml[adé] Boleslavi 16. XII. [19]33

Milostivá paní,
byl mi nabídnut obraz Boh[umila] Kubišty „Zátiší“ (nikoli kubistický, krásně barevný, podobný „Zátiší“ z majetku p[ana] Dra Čeřovského).³³

Ježto mám již 4 obrazy tohoto významného malíře, jež jsem získal postupně, přispěním dobrého známého nynějšího majitele obrazů Kubištových – jeho nejbližšího příbuzného³⁴ – a to za ceny velmi příznivé, napadlo mne obrátiti se na Vás s uct[ivým] dotazem, zdali byste s veleváženým p[anem] chotěm neměli o tuto výhodnou koupi zájem?

V kladném případě bych si obraz prostřednictvím onoho svého známého vyzádal pro Vás k nahlédnutí. Obraz ten jsem před nějakou dobou viděl (v Hradci Kr[álové]) velmi se mi líbil – jen shora uvedená okolnost, že mám již 4 obrazy Kubištovy³⁵ a dnešní krize mi brání, abych jej nekoupil pro sebe.

Vyprošuje si uct[ivé] poručení veleváženému panu choti, trvám s uctivým ruky políbením zcela oddaný

Dr Kornell

33 Patrně Zátiší s pivoňkami z roku 1909 (olej na plátně, 64 × 82,5 cm), které bylo mj. vystaveno na výstavě sbírky moderních obrazů JUDr. Františka Čeřovského v Umělecké besedě v únoru 1933, č. kat. 19, srov. LEHKOŽIVOVÁ I., RAKUŠANOVÁ, M. a NEŠLEHOVÁ, M. (pozn. 26), s. 571, č. kat. 159, obr.

34 Miněn malířův strýc, učitel Oldřich Kubišta (1875–1943), žijící v Kuklenách; srov. Bohumil Kubišta. Korespondence a úvahy, František Čeřovský a František Kubišta, eds. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění 1960, s. 33; DOSOUDIL, František, *Slovník k dějinám dělnického a komunistického hnutí ve východních Čechách. Od počátků dělnického hnutí do roku 1948*. Hradec Králové: Kruh 1986, s. 152. Identitu Kornellova „dobrého známého“, který mu zprostředkoval kontakt s O. Kubištou, se nepodařilo odhalit.

35 K těmto čtyřem Kubištovým obrazům (Portrét Antonína Procházky, 1905, dnes COLLETT Prague /Mnichov; Ve vlaku, 1908, dnes Moravská galerie v Brně; Zátiší malířské, 1913, dnes soukromá sbírka; Čokoládové princezny z Folies Berges, 1909, dnes soukromá sbírka) získal Kornell kromě dnes neznámého Zátiší s jablky a knihami (1907) po roce 1937 od Oldřicha Kubišty ještě plátno Fakír (1915; dnes v Národní galerii v Praze, inv. č. O 7855). Detailní výčet Kubištových obrazů ve svém majetku uvádí Kornell v dopise Františku Kubištovi z 15. června 1939; viz Archiv Národní galerie v Praze – fond 36 Bohumil Kubišta, kart. 4, inv. č. 117, příř. č. AA 2875.

36 K tomu viz ŠIMON P. (pozn. 2), s. 42–54.
 37 Aloisia / Louisa Wittlerová (1863–1938), manželka disponenta fy. J. Otto Gustava Wintlera (1858–1927), jejíž dcera Marie (1897–?) byla provdaná za Kornellova bratra Arnošta / Ernsta Kornella / Cornella (1887–?), který v Terstu spolu s Pavlem / Paolem Zemánkem vlastnil obchod s porcelánem Zemánek & Cornell.

2. Artur Kornell Jindřichu Waldesovi, 29. prosinec 1933

V Ml[adé] Boleslavi dne 29. 12. [19]33

*Velevážený pán,
 p[an] Jindřich Waldes, továrník
 Praha XII
 Americká 44*

*Velevážený pane továrníku,
 navazuje na včerejší telef[onní] hovor s milostivou paní,
 dovoluji si sdělit s Vámi:*

*jsem od let – zejm[ěna] z doby, kdy jsem byl předsedou
 výtvarného odboru Klubu přátel umění v Ml[adé] Boleslavi – v přátelských stycích s řadou výtvarných umělců, a vím, že nynější doba na ně těžce doléhá. Kupoval jsem pro svoji sbírku od svých přátel, dokud poměry to dovozovaly, a to za ceny, upravené vzhledem k přátelskému poměru tomu.*

Abych aspoň dle sil svých umělcům těm v nynější době pomohl, připadl jsem na myšlenku navrhnouti Vám a milostivé paní – kteří, jak mi známo, z pochopitelných důvodů od umělců samých (přímo) jen výjimečně obrazy kupujete³⁶ – že bych svou intervencí umožnil Vám nákup obrazů od svých přátel – umělců za ceny „přátelské“, a umělcům bych tak prospěl.

Jak jsem naznačil milostivé paní, dopsal bych několika umělcům, o něž byste se zajímal, aby 2–3 obrazy deponovali na neutrálním místě, načež bych buď celý soubor k Vám v dobu Vámi lask[avě] stanovenou dopravil k výběru, nebo byste – jak naznačila milost[ivě] paní – se lask[avě] obtěžoval do místnosti, kdy by obrazy ty byly uloženy; mám na mysli byt pí. Wittlerové (tchýně mého bratra, terstského společníka p. Pavla Zemánka) na Vinohradech, Varšavská 25 I. posch[odí],³⁷ tedy poblíže Vašeho bytu.

Umělcům by ovšem jméno interesenta (tj. Vaše) nebylo oznámeno; cenu event[uaálně] koupených obrazů bych sám poukázal neprodleně tomu kterému umělci – nekoupené by si vzali dotyční sami zpět.

Mám na mysli zatím tyto umělce:

Jana Zrzavého,

Vlastimila Radu,

zemř[elého] Karla Boháčka,

Miloslava Holého;

podotýkám, že zemř[elý] Karel Boháček, tento čelný člen
U[mělecké] Besedy, zanechal v nedalekých Zamachách
vdovu se 4 nezaopatř[enými] dětmi – dle možnosti se
o ně starám a podporuji je;³⁸ sám mám as 10 jeho obra-
zů a velmi si jich cením.

Kdyby tento mnou navržený postup – při němž Vaše
incognito zůstane zachováno, dokud Vy si budete přát, a
který Vám umožňuje nejen šlechetně podpořit dobrého
české (žijící) umělce, nýbrž za relativně menších obě-
tí finančních rozmnožit Svoji skvělou sbírku i o dobré
výtvořky soudobého umění českého – konvenoval, jsem
milerád k dispozici i v jiných případech. Znáám se např.
s Karlem Holanem, V. Špálou, V. Benešem, J. Slavíčkem
atd. a vím např. o krásném zátiší Boh. Kubišty, o skvělé
kresbě Alšově „Příchod Čechů na Říp“ 50 x 70 cm z ma-
jetku zdejší korporace jedné atd.).

Nepotřebuji zdůrazňovati, že k akci té vedou mne mo-
tivy naprosto neegoistické.

Byl bych Vám, slovný pane továrníku, velmi povděčen,
kdybyste mně lask[avě] ráčil oznámiti, o které ze jmeno-
vaných umělců byste se zajímal, a kterou dobu (i místo)
byste volil k výběru obrazů, abych potřebné včas zařídil
a dle možnosti i přijel do Prahy.

Vyprošuje si uctivé ruky políbení milost[ivé] paní, jsem
s uct[ivým] přáním zdaru k Novému roku a výrazem
plné oddanosti

Váš:

Dr Kornell

3. Artur Kornell Jindřichu Waldesovi, 22. listopad 1934

V Ml[adé] Boleslavi dne 22. 11. [19]34

Velevážený pán,
p[an] Jindřich Waldes, továrník
Praha-Vršovice

Slovutný pane továrníku,
pojal jsem úmysl sbíratí materiál pro studii na thema:
„České výtvarné umění a židé.“

Námět můj došel schválení mým přátel (pp. prof. Dra Ant. Matějčka, Dra Kovárny, V. Špály atd.); mám na mysli nejen české výtvarníky původu židovského (Justitz, Gutfreund, Gellner, Kars, Polák atd.), nýbrž zejména české židy jako mecenáše českého umění, přátele českých umělců výtvarných, sběratele, atd.

Ve studii té zaujal byste ovšem jedno z předních míst – proto dovoluji si vznést na Vás uct[ivou] prosbu, zda-li byste mne, až přijedu opět do Prahy, lask[avě] přijal a věnoval mi Vy nebo milost[ivá] paní, na níž si vyprosuji uct[ivé] ruky políbení – po předchozím ohlášení mé návštěvy – dle možnosti nějakou chvíli.

Vzdávaje předem díky co nejuctivější za vlídnou Vaši zprávu, zda v zásadě byste byl ochoten mně ve věci svrchu uvedené poskytnouti příslušné informace a přispěti tak podstatnou měrou k uskutečnění mého úmyslu, trvám

s výrazem dokonalé úcty
zcela oddaný:

Dr Kornell

Zamyšlení nad odkazem PhDr. Heleny Krejčové

PhDr. Jan Holovský, Ph.D.

Tento text, který píší v rámci vzpomínky na paní doktorku Helenu Krejčovou, bych rád věnoval zamyšlení nad tím, co pro mě znamená organizace, kterou založila a v čem vidím její odborný odkaz.

Když jsem v roce 2014 jako čerstvý úředník tehdejšího Odboru movitého kulturního dědictví, muzeí a galerií Ministerstva kultury, poprvé poznal paní doktorku Krejčovou, nevěděl jsem o organizaci, kterou pro složitý název raději budu v tomto článku nazývat prostě Centrum, vůbec nic. Náš útvar vykonával klasickou zřizovatelskou funkci k 18 (dnes již ke 20) příspěvkovým organizacím z oblasti muzejnictví, ale tato obecně prospěšná společnost byla pro mě a také pro většinu mých spolupracovníků velkou neznámou. Před prvním jednáním jsem si tedy horečně zjišťoval, čím se Centrum zabývá a jaký je důvod jeho financování ze strany ministerstva. Jednání nakonec nedopadlo příliš dobře, a tak jsem na nějakou dobu pustil organizaci ze zřetele. Naše vedení ale usoudilo, že pro tuto agendu není nikdo vhodnější a následovaly další schůzky, při nichž jsem se pomalu vnořoval do celé problematiky a začínal chápat celý kontext. A tehdy jsem také pochopil, proč Centrum vzniklo a jaký má smysl.

Potřeba institucionálního uchopení celé problematiky zcizování kulturních statků obětem druhé světové války a nutnost sdílení výsledků této práce se státními orgány, organizacemi České republiky, muzei, galeriemi a knihovnami zřizovanými samosprávami či soukromými subjekty nebo také s jednotlivými žadateli o restituce kulturních statků, ta sílila celá 90. léta. Česká republika se po Sametové revoluci začala rychle začleňovat do evropských a západních struktur a spravedlivé řešení majetkových křivd, způsobených holocaustem, k tomu samozřejmě patřilo.

K uchopení problematiky vyzývaly UNESCO, Rada Evropy, Evropský parlament, UNIDROIT, Mezinárodní rada muzeí ICOM a vrcholem byla Washingtonská deklarace z roku 1998 o identifikaci a restituci majetku obětí holocaustu a řada dalších usnesení a rezolucí Rady Evropy a Evropského parlamentu, k jejichž dodržování se Česká republika přihlásila. V návaznosti na ní u nás vznikla Smíšená pracovní komise, vytvořená usnesením vlády České republiky z listopadu 1998, která pracovala na objasnění historických a hospodářských otázek arizace židovského majetku hlavně uměleckého charakteru.

Poté se již připravovala konkrétní česká legislativa, která byla nakonec schválena na přelomu milénia jako zákon č. 212/2000 Sb., o zmírnění

některých majetkových křivd způsobených holocaustem, přičemž k restituci uměleckých předmětů se konkrétně vztahují paragrafy 3, 4 a 5 zákona. Důležité bylo konkrétní vymezení zákona na umělecká díla ve vlastnictví státu, která byla odňata fyzickým osobám od 29. září 1938 do 4. května 1945 a nutnost prokázání přímé linie žadatelů. To jen posílilo nutnost odborného pohledu a komplexního bádání. Smíšená pracovní komise tedy 1. listopadu 2001 založila při Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, v. v. i. Centrum pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války.

Zákon č. 212/2000 Sb. byl ještě novelizován zákonem č. 531/2006 Sb., což mělo naprosto zásadní dopad na celou situaci, protože byla zrušena tzv. restituční tečka. Od té doby bylo jasné, že nejde jen o dočasné vzednutí procesů, vedoucích k odčinění dávných křivd, ale o problematiku, která musí být řešena dlouhodobě a systematicky, protože restituce kulturních statků obětí 2. světové války tak budou díky tomu nadále probíhat i v budoucnu. Vyvstala tak potřeba založit opravdu stabilní a komplexní instituci.

Tato potřeba vyvrcholila ke konci českého předsednictví v Radě EU roku 2009 po přijetí Terezínské deklarace, která mimo jiné potvrdila ustanovení Evropského institutu odkazu Šoa (činného až do roku 2017) v roce 2009. Tehdy byl status Centra usnesením vlády ze září 2011 změněn na obecně prospěšnou společnost, která byla založena k 6. únoru 2012. Nicméně financování zařídil český stát, prostřednictvím Ministerstva kultury a ve spolupráci s Ministerstvem zahraničních věcí. Toto je ve zkrácené podobě vývoj, který vedl ke vzniku a etablování Centra a právě na tomto formativním období měla doktorka Krejčová lví podíl. Její jméno tedy je trvale spojeno s novodobou snahou o odčinění zločinů holocaustu.

Usnesení vlády ustanovilo financování Centra na pět let dopředu, takže když jsem se tedy v roce 2014 s Centrem seznámil, bylo asi v polovině tohoto období. A jak to v administrativních kruzích bývá, už se přemýšlelo nad tím, jak zpracovat nové usnesení vlády, protože dva roky nejsou při tvorbě a administraci „vláďáku“, jedné z královských disciplín úřednické profese, žádná neúměrně dlouhá doba. Nové usnesení vlády bylo nakonec zpracováno a schváleno v říjnu roku 2016 a opět na pět let (do roku 2021). To už jsem se pravidelně účastnil jednání, která čas od času probíhala jako reakce na činnost Centra, tedy konkrétně na restituční poradenství fyzickým i právníkům osobám v České republice i v zahraničí, specializovaný archivní výzkum v domácích i zahraničních archivech, průzkum inventárních a přírůstkových knih ve státních muzeích a galeriích a v inventářích mobiliářů státních památkových objektů.

Dodnes si pamatuji, jak to byla jednání živá a plná intenzivní výměny názorů, protože pohledy na celý proces se často různily a někteří z pracovníků příspěvkových organizací se jednoduše nechtěli loučit se

sbírkovými předměty, které měla jejich organizace ve správě. Na těchto jednáních jsem paní doktorku Krejčovou poznal blíže a navzdory tomu, že diplomacie nebyla její silnou stránkou, v jejích argumentech vykrytalizovaly zcela jasně důvody, proč má celý proces smysl. Za jejím důsledným postojem k nutnosti otevřeného bádání o celé problematice a v důsledku také k vracení předmětů oprávněným žadatelům, se skrývala značná odborná erudice a podle mého upřímná snaha o nutnosti stálého napravování dávných křivd, aby se předešlo v budoucnosti páchání křivd nových. Postupně myslím převážilo pochopení, že má celý proces obrovský smysl, také u pracovníků jednotlivých příspěvkových organizací.

Nutno také dodat, že časem bylo zřejmé, že nejde o nějaké velké zášahy do sbírek těchto státních institucí. Ostatně je třeba zdůraznit, že v posledních 10 letech proběhly pouze jednotky případů převedení sbírkových předmětů potomkům majitele, kterému byly v rozhodném období zákona č. 212/2000 Sb. odňaty. Co se týče státních organizací, kterých se tento proces dosud týkal, zainteresovanými příspěvkovými organizacemi Ministerstva kultury byly především Národní galerie v Praze, Moravská galerie v Brně, Uměleckoprůmyslové museum v Praze a Národní památkový ústav.

Velkou škodou ovšem bylo, že když už tyto jednotky případů nastaly a některé předměty byly potomkům navráceny, nekonaly se u toho slavnostní akce, které by problematiku srozumitelně prezentovaly a interpretovaly veřejnosti. To se nakonec po dlouhém úsilí podařilo až v případě předávání uměleckých předmětů ze sbírky Národní galerie v Praze a Uměleckoprůmyslového musea v Praze dědicům rodiny Blochových, která proběhla na počátku roku 2023. Této slavnostní události se už bohužel paní doktorka nedožila.

Role centra však byla důležitá i u záležitostí, které u, převážně odborné, veřejnosti tolik pochopení nenašly. Velkou zásluhou Centra pod tehdejší vedením paní ředitelky Krejčové bylo bádání ve věci obrazu Gustava Klimta *Dáma s rukávníkem* z let 1916 až 1917. Tehdy byl tento obraz, o jehož situaci se dlouho nic nevědělo, navržen na prohlášení za kulturní památku a Ministerstvo kultury nakonec tento podnět zamítlo, a navíc vydalo povolení k vývozu do zahraničí navzdory nesusouhlasu velké části odborné veřejnosti. Hlavním důvodem byl fakt, že u rodiny vlastníka Emila Aschnera, který byl nacistickým Němcem zavražděn v Lodži, by to bránilo napravení křivd spáchaných během holocaustu. Rozhodnutí Ministerstva kultury se tehdy opíralo o dřívější rozhodnutí Městského soudu v Praze, který stanovil, že stát má odstranit všechny překážky, které by mohly bránit oprávněnému vlastníkovi, který nese následky holocaustu, aby mohl ukradené umělecké dílo reálně užívat. A v celé záležitosti byla badatelská, metodická a konzultační role Centra klíčová a naprosto nezastupitelná. Paní doktorka Krejčová si v tehdejší velmi složité situaci vysloužila pro

svou odbornost mezi úředníky našeho resortu značné uznání. To se psal rok 2017. Od roku 2019 jsem začal pořádat a účastnit se i zasedání správní a dozorčí rady Centra, takže se mi povedlo nahlédnout „pod pokličku“ činnosti této organizace ještě o trochu více.

Tím se postupně dostávám k posledním rokům nejen působení paní doktorky v čele Centra, ale také jejího pobytu na tomto světě. Velmi intenzivní debatu jsem s ní zažil v letech 2020 a 2021, kdy vrcholily přípravné práce na novém usnesení vlády k financování této instituce a bylo potřeba si naplánovat působení organizace ve střednědobém a dlouhodobém kontextu. Tentokrát už usnesení vlády nebylo koncipováno na pět let dopředu, ale dokonce na let sedm, takže debaty nejen o jednotlivých kulturních aktivitách, ale také o předpokládaném rozpočtu, byly velmi náročné. Nakonec se povedlo i tento vládní materiál v roce 2021 předložit vládě, která jej schválila a dala tak organizaci klid daný finanční stabilitou na rozmýšlení, kam se posune dále.

To už jsem byl členem dozorčí rady Centra, kam jsem byl jmenován koncem roku 2020, uprostřed covidové pandemie, po odchodu dosavadní vedoucí Samostatného oddělení muzeí (dnešní Odbor muzeí a galerií), po níž jsem přebral funkci. Tím se naše setkávání a komunikace dostaly do nové fáze, ve které jsem již získal přímou odpovědnost za činnost celé instituce. Uprostřed této poslední fáze, která se vyznačovala již intenzivním přemítáním o dalším směřování Centra, nás paní doktorka Krejčová na samém konci roku 2022 opustila.

A jaký je tedy odkaz paní ředitelky a jejího díla, jak jej vnímám já? Leccos už tu bylo řečeno. Paní ředitelka stála u základu, formování a finální stabilizace organizace, u níž už samotná existence jasně deklaruje, že zločiny během druhé světové války v čele s holocaustem nesmí být zapomenuty a omlouvány. Naopak, jsou pro nás mementem, že nikdy nesmíme rezignovat na západní hodnoty jako je hodnota lidského života, spravedlnost, odpovědnost, kritické myšlení, svoboda svědomí a právní stát, fungující na demokratických principech. Víme totiž, že pokud jsou tyto hodnoty opuštěny, nastane bezpráví, kdy lidé přicházejí nejen o majetek, ale také o důstojnost a nakonec i o život.

Že období nacistického Německa nebyla naprosto výjimečná krvavá epocha lidských dějin, která se už nemůže vrátit, jsme se brzy přesvědčili nejen v období studené války, ale bohužel i v naší éře. Ostatně i v době, kdy píší tyto řádky, tedy v říjnu roku 2023, není o dramatické situace plné utrpení a masových křivd nouze. Nejde jen o závažné kulturní střety uvnitř našich i dalších evropských i západních společností. Druhým rokem probíhá ničivá agrese Ruska na Ukrajině, Náhorní Karabach přišel o svou arménskou identitu a konflikt mezi židovským Izraelem a světem islámu kvůli Palestině přešel po velkém a vražedném útoku teroristů na Izrael do nové fáze. Takže i v 20. letech 21. století, v novém miléniu a 78 let po konci druhé světové války je pro velkou část světa každodenním chlebem problematika antisemitismu

a náboženského i ideologického fanatismu. Vlastně by se dalo říct, že v této době potřebujeme instituce jako Centrum ještě více než v časech, kdy bylo založeno.

Je třeba zmínit ještě jednu rovinu problematiky, kterou Centrum jako instituce zaměřená na napravování křivd holocaustu řeší. Vztah Čechů k židům a Izraeli je mimořádně specifický a vyrůstá z hlubokých kořenů. Současné pevné spojení mezi Českem a Izraelem není záležitostí posledních tří dekád, dokonce ani nezačalo v roce 1948, kdy Československo výrazně pomáhalo nově vzniklému Izraeli v první arabsko-izraelské válce obhájit svou existenci. Je výsledkem složitého vývoje uvnitř české společnosti od 19. století, kdy se úhelným kamenem české identity stalo husitství a protireformace, čímž se Češi vymezovali vůči katolické církvi a jejímu spojení s Habsburskou monarchií. Rostla role protestantismu a jeden z nejmódnějších českých protestantů, T. G. Masaryk ovlivněný tolerantním anglosaským prostředím, se vyznamenal během hilsneriády a platil za přítele židů a sionismu. Své názory poté prosazoval během svého prezidentství během první republiky.

Tedy byli židé začlenění do českojazyčné společnosti dokonce považováni za spojence proti jiným menšinám, které Češi nepovažovali za státotvorné. Na Masaryka pak navazovali všichni demokratičtí prezidenti a slavnou pomoc Izraeli v roce 1948 ostatně výrazně ovlivnil jeho syn Jan Masaryk. Takže přestože se brzy náš stát na příkaz Sovětského svazu obrátil proti židovskému státu, bylo po roce 1989 pro naše politiky logické navazovat opět na Masaryka a odmítnout komunistický boj proti Izraeli. A tento názor v české společnosti výrazně převážil, takže dnes je antisemitismus v Česku naprosto okrajovou záležitostí a podpora židovského státu je záležitostí nejen elity, ale i širokých občanských vrstev. To je podhoubí, ze kterého vyrostlo i Centrum a z něhož může čerpat. A je to i jeden z aspektů, které musí vzít v potaz při komplexním přemýšlení o své budoucnosti.

Holocaust je totiž zase úhelným kamenem identity židovské a izraelské vůbec. Ve vzájemných vztazích je tedy systematické řešení této problematiky zásadní. Největší institucí, která se tématem holocaustu v České republice zabývá, je samozřejmě Židovské muzeum v Praze, které funguje jako sdružení právnických osob. Vedle toho dále vykonává činnost obecně prospěšná společnost Institut terezínské iniciativy nebo Společnost křesťanů a židů. Co se však týče organizací, které jsou financovány přímo českým státem, je třeba zmínit především Památník Tereziín, pražský Památník ticha a vedle nich také Centrum, jehož specifické zaměření vhodně doplňuje komplexní tuzemskou infrastrukturu institucí zaměřených na problematiku holocaustu. Je tedy evidentní, že při správném uchopení této problematiky může v budoucnu sehrát Centrum výraznější roli než dosud.

Vzpomínka na Helenu Krejčovou od spolupracovníka z Uměleckoprůmyslového muzea v Praze

Ing. Dušan Seidl

S paní Dr. Helenou Krejčovou jsem se poprvé setkal někdy na podzim r. 2008 v souvislosti se záměrem Centra pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války, které vedla, uspořádat výstavu výsledků badatelské činnosti Centra v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze. Výstava „Návraty paměti“ se měla stát přehlídkou předmětů z majetku židovských obyvatel z Čech a Moravy, kteří čelili pronásledování v souvislosti se zavedením norimberských zákonů na území protektorátu Čechy a Morava. Současně byla výstava doprovodnou akcí Konference k osudu majetku obětí holokaustu, která měla proběhnout koncem června 2009 v Praze a Terezíně jako závěrečná akce předsednictví České republiky v Radě EU. Šlo tedy o velmi ambiciózní a prestižní úkol.

Vedl jsem v té době pátým rokem oddělení prezentace sbírek Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, jehož úkolem bylo pořádat výstavy vycházející z dlouhodobé dramaturgie muzea. Dlouholetou ředitelkou muzea byla v té době Dr. Helena Koenigsmarková, která dbala o prezentaci vědecké činnosti a všemožně pomáhala se zpřístupněním muzejního archivu, depozitářů a sbírek za účelem identifikace majetku obětí holokaustu. Snahou byla alespoň částečná či symbolická náprava křivd, které se odehrály v letech II. světové války a po ní. Paní Dr. Krejčová si mě okamžitě získala svou laskavostí a zaujetím, s nimiž přistupovala ke své práci. Požádala mne, abych vedle běžného zajištění přípravy a průběhu výstavy v produkční rovině pomohl vytvořit tým, který by se daného úkolu zhostil důstojně a invenčně. Navrhla, abych našel vhodný způsob instalace předmětů, který by citlivě evokoval osudy obětí. Oslovil jsem grafika Johana Vlacha, a společně s ním jsme se pustili do interpretace výsledků badatelského úsilí Heleny Krejčové. Měla pochopení pro svěží neotřelé nápady a tvrdou hlavu, pokud pochybovala o jejich oprávněnosti. Výstava byla rozsahem skromná, vešla se do jediného výstavního sálu, jímž tehdy disponovala ještě nerekonstruovaná Schulzova budova muzea. Navrhl jsem úspornou instalaci na starých širokých fošnách, které restaurátoři schraňovali na dvoře pro opravy sbírkového nábytku. Na fošnách jsme vystavili porcelán, sklo a artefakty z majetku pronásledovaných Židů, expozici do-

plňoval nábytek a obrazy. Šlo o zabavený židovský majetek, který okupační Úřad pro správu říšského uměleckého majetku vybíral ze skladů Treuhandstelle a předával do muzeí.

Dr. Krejčová vedla v té době už několikátým rokem Centrum pro dokumentaci, které bylo ustaveno v ČR v r. 2001 jako nástroj nápravy krivd. S inspirujícím zaujetím a hlubokou znalostí se věnovala identifikaci každého jednotlivého sbírkového kusu či zařízení ze sbírek muzea, k nimž bylo možné ztotožnit konkrétní osoby na základě pečlivé archivní práce. Výstavu jsme doplnili dobovými grafy se statistickými údaji o množství zabaveného majetku. Snažili jsme se vytvořit dojem evokující dusnou a pokryteckou atmosféru ztroskotané československé republiky, jejíž naivní politické vedení dopustilo zkázu svého demokratického zřízení, která vedla od pronásledování nevinných vlastními sousedy k toleranci jejich vyvraždění.

Díky neutuchající energii a zaujetí Heleny Krejčové jsme si nedovolili slevit z počátečního záměru a společně s Mario Vlčkem a grafikem Johanem Vlachem se nám podařilo připravit důstojnou a pro veřejnost objevnou prezentaci opomíjeného tématu, které Helena Krejčová zpracovala do nejmenšího detailu. Ohlas na expozici zpracovávající tíživé téma byl velmi vstřícný a pozitivní. Dr. Krejčová byla ze spolupráce nadšená a my také.

K tématu jsme se mohli vrátit o deset let později, v podobě velkorysejší výstavy v témže už zrekonstruovaném sále muzea. Výstava v létě 2019 měla připomenout 80. výročí zavedení norimberských zákonů na území někdejšího Československa po okupaci. Helena Krejčová přišla na schůzku někdy na podzim 2018; zářila energií, nadšením a optimismem, těšila se na společnou spolupráci a její energie si nás snadno podmanila. Těšilo mě, že mi svěřila opět instalaci výstavy a že jsme mohli v lepších podmínkách připravit vzdušnější a elegantnější expozici. Grafickou podobu expozice navrhl Miroslav Roubíček ze studia COLMO. Dr. Krejčová byla tak spokojená s jeho prací, že mu svěřila všechny další publikace vydávané Centrem pro dokumentaci...

Výstava měla tentokrát připomenout konkrétní osudy Židů, jimž patřil majetek uložený v Uměleckoprůmyslovém muzeu i na zámcích Zákupy, Sychrov, Kuks, Lemberk, Ratibořice a v Národní galerii a v Národní knihovně. Takových osob se Heleně Krejčové podařilo identifikovat sice jen zlomek v řádu tisíciny (cca 100 osob z celkového počtu více než 70.000 deportovaných), ale právě proto jsme chtěli představit jejich osudy nejen v souvislosti s vystavenými předměty, ale také prostřednictvím nalezených záznamů o jejich životě v Československu před válkou. Skvělým nápadem Dr. Krejčové bylo doplnit výstavu projekcí filmu Zdeňka Brynycha „A pátý jezdec je strach“ z roku 1964 s Miroslavem Macháčkem v titulní roli. Temné drama o bezvýchodné situaci židovského obyvatelstva v okupovaném Protektorátě podávalo představu o diskriminaci židovských rodin a jejich dalších tragických osu-

dech. Dokumentaci a projekci jsme věnovali celý druhý sál. Výstava tak získala ryze osobní charakter a tomu odpovídala i instalace s využitím vysokých drátěných gabionových konstrukcí na robustních dřevěných stolech připomínajících pryčny v lágrech. Exponáty byly řazeny dle jmen majitelů abecedně a instalovány v drátěných klecích nebo zavěšené na konstrukcích. Každou kóji doplňovaly obsáhlé archivní texty o osudech majitelů vystavených předmětů a popisky připomínající evidenční štítky v Treuhandstelle. K zahájení výstavy 19. 6. 2019 bylo uspořádáno sympozium o problematice restitucí a identifikace majetku obětí holokaustu. Účastníci tak měli možnost ocenit výsledky dlouholeté badatelské práce Heleny Krejčové. Expozice zaznamenala velmi pozitivní ohlas právě díky ztotožnění exponátů s osudy jejich někdejších majitelů a výraznou instalací, která evokovala bezvýchodnost postavení židovského obyvatelstva po zavedení norimberských zákonů na území Čech a Moravy.

Bezprostředně po skončení této spolupráce mě Helena Krejčová požádala o návrh expozice výstavy v Oblastní galerii v Liberci pro budovu někdejších lázní. Impozantní prostor bazénové haly vyžadoval netradiční řešení. Navrhl jsem instalovat výstavu s využitím stavebnicového ztraceného bednění vložením jednoho 5 m vysokého zdvojeného panelu do osy prosvětlené haly. Ke spolupráci jsme přizvali opět grafika pana Roubíčka, který ochotně souhlasil. Na jaře 2020 jsme se tam sešli k nadějnému jednání s tehdejším ředitelem panem Hlubučkem. Byla to optimistická schůzka, ale další vývoj nedovolil ve spolupráci pokračovat. Jednání s galerií se táhla, přístup pana ředitele byl natolik alibistický, že jsme se rozhodli od spolupráce ustoupit. Oceňoval jsem zásadovost paní Krejčové, která nedovolila okleštění svého záměru a nepřístupila na nedůstojné podmínky. Sice jsme se všichni těšili na náročnou realizaci, ale nechtěli jsme riskovat polovičaté řešení. Rostoucí kritika pana ředitele Hlubučka nakonec smetla a rezignoval koncem léta. Následující rok pí doktorka stále pracovala, z výstavy sice sešlo, ale výsledky svého výzkumu publikovala v katalogu, který mi v létě 2022 poslala. Napsala, že jakmile na tom bude lépe, určitě se uvidíme. Odpověděl jsem jí tehdy krátce:

„Moc děkuji za milý vzkaz, který jste přiložila k sychrovskému katalogu (za něj též díky)! Obdivuji Vaši neutuchající vůli dotahovat věci dál a dál a jste mi v tom nedostižnou inspirací! Přeji Vám co nejmilejší léto a hodně sil k zvládnutí zákeřných zátočin života. Těším se na setkání v září, srdečně!“

Bohužel zákeřná nemoc, které tak dlouho čelila, jí nakonec poslední den roku 2022 stáhla pod hladinu. Život Heleny Krejčové se náhle uzavřel.

Zůstane mi v mysli jako inspirující osobnost, důsledná a spravedlivá, oddaná své práci, inspirující... ale zejména jedna z nejlaskavějších a nejvzdělanějších žen, které jsem poznal. Čest její památce!

**Gustav
Herzig**

• 18. 9. 1867
AAP 631
R. X. 1943, Terešín
Bw 427
19. 10. 1942, Terešínka

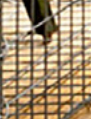
**Marionna
Herskovic**

• 18. 11. 1908
AAP 631
R. X. 1943, Terešín
Bw 427
19. 10. 1942, Terešínka

**Julie
Mareš**

• 18. 11. 1908
AAP 631
R. X. 1943, Terešín
Bw 427
19. 10. 1942, Terešínka

**Paul
Karl**

• 18. 11. 1908
AAP 631
R. X. 1943, Terešín
Bw 427
19. 10. 1942, Terešínka

**Paul
Karl**

• 18. 11. 1908
AAP 631
R. X. 1943, Terešín
Bw 427
19. 10. 1942, Terešínka

**Paul
Karl**

• 18. 11. 1908
AAP 631
R. X. 1943, Terešín
Bw 427
19. 10. 1942, Terešínka

**Paul
Karl**

• 18. 11. 1908
AAP 631
R. X. 1943, Terešín
Bw 427
19. 10. 1942, Terešínka

**Paul
Karl**

• 18. 11. 1908
AAP 631
R. X. 1943, Terešín
Bw 427
19. 10. 1942, Terešínka

**Paul
Karl**

• 18. 11. 1908
AAP 631
R. X. 1943, Terešín
Bw 427
19. 10. 1942, Terešínka

**Paul
Karl**

• 18. 11. 1908
AAP 631
R. X. 1943, Terešín
Bw 427
19. 10. 1942, Terešínka

**Paul
Karl**

• 18. 11. 1908
AAP 631
R. X. 1943, Terešín
Bw 427
19. 10. 1942, Terešínka

**Paul
Karl**

• 18. 11. 1908
AAP 631
R. X. 1943, Terešín
Bw 427
19. 10. 1942, Terešínka

**Paul
Karl**

• 18. 11. 1908
AAP 631
R. X. 1943, Terešín
Bw 427
19. 10. 1942, Terešínka

P
O

N

Informational text label on the wire mesh wall.

Informational text label on the wire mesh wall.

Informational text label on the wire mesh wall.

Informational text label on the wire mesh wall.

Informational text label on the wire mesh wall.

Informational text label on the wire mesh wall.

Informational text label on the wire mesh wall.

Informational text label on the wire mesh wall.

Informational text label on the wire mesh wall.

Informational text label on the wire mesh wall.

Informational text label on the wire mesh wall.

Odešla jedna z osobností přelomové doby

Doc. PhDr. Vojtěch Blodig, CSc.

Název mého příspěvku se možná někomu bude zdát příliš bombastický, ale jsem přesvědčen, že Helena si jej plně zaslouží. Mám v živé paměti její debaty s lidmi různých profesí a samozřejmě zejména s historiky ještě před listopadem 1989, bez ohledu na tehdy přetrvávající rizika. Již v té době se intenzivně věnovala otázkám pravdivé interpretace nacistické genocidy Židů, jakož i problematice antisemitismu v minulosti i přítomnosti. Po demokratických přeměnách v naší zemi se s plným nasazením účastnila jak společenského dění, tak odborných diskuzí. Bez přehánění je možno říci, že její všestranné aktivity přispívaly v okruhu její působnosti k vytváření nové společenské atmosféry přelomové doby. Dovedla důsledně hájit své názory, ale i respektovat názory druhých. Její přímočarost přispívala i k tomu, že měla i řadu oponentů. Nikdy však v zájmu jakéhosi usmíření názorových protivníků neustupovala ze svých zásad. To mi imponovalo a zároveň vyhovovalo, protože v našich debatách jsem nemusel myslet na diplomacii, ale na pravidla seriózní a věcné diskuze. Mohli jsme k sobě být zcela otevření a čím dál víc jsme cítili, že jsme lidé obdobné názorové orientace. Náš vzájemný vztah se po určité době prohloubil také díky tomu, že s Helenou začala spolupracovat také moje žena Alexandra, která je profesí archivářka, a jejich prostřednictvím se sblížily i naše rodiny.

Začátkem 90. let jsme se setkávali stále více. V neposlední řadě tomu tak bylo i vzhledem k charakteru pracovních úkolů, které jsme plnili na svých pracovištích. Jejich společným jmenovatelem tehdy byly dějiny ghetta Terezín. Nedlouho po listopadu započaly v Památníku Terezín, do něž jsem nastoupil jako historik, přípravy na vybudování Muzea ghetta v městě Terezín, což byl požadavek, který vznesli přeživší vězni hned po válce, ale po roce 1948 byla jeho realizace různými způsoby znemožňována. Vzpomínám si, jak byla Helena při návštěvě Terezína, na niž jsem ji pozval na jaře roku 1990, šokována skutečností, že na žádné z „předpřevratových“ informačních tabulí nenalezla slova „Žid“ nebo „židovský“. Stejně na ni zapůsobila informace o výsledcích mých rozhovorů s místními obyvateli, které dokazovaly, že mnozí z nich (zejména mladí lidé) vůbec nevěděli o tom, že v letech nacistické okupace se ve městě nacházelo židovské ghetto. V budově bývalé městské ško-

ly, kterou přeživší vězni od počátku navrhovali jako místo vhodné pro zřízení Muzea ghetta, působila po přestěhování školy do nové budovy v 70. letech až do Sametové revoluce bizarní muzejní instituce tehdejšího ministerstva vnitra. Měla za úkol připomínat dějiny bezpečnostních složek totalitního státu, ale i „revoluční tradice Severočeského kraje“. Nejen to, ale i skutečnost, že v této době intenzivně pracovala na problematice terezínského ghetta (viz *Prominenti v ghettu Terezín 1939–1945*) a spolupracovala s četnými odborníky na tuto problematiku, přispěly k tomu, že bez váhání přijala nabídku na členství v autorském kolektivu, jehož úkolem bylo vytvořit ve velmi krátké době scénář stálé expozice vznikajícího Muzea ghetta. V týmu, který jsem měl čest vést, spolupracovala s takovými osobnostmi naší historiografie, jako byli Miroslav a Margita Kárných, Anita Franková, Anna Hyndráková a Toman Brod, když jmenuji alespoň ty, kteří zároveň byli bývalými vězni terezínského ghetta. Helena se do práce na scénáři zapojila s velkým nasazením a rychle do autorského kolektivu zapadla. Scénář expozice byl zpracován v rekordně krátké době a díky tomu se podařilo na podzim roku 1991 otevřít první stálou expozici. Stalo se tak v rámci setkání bývalých vězňů ghetta z celého světa, které se uskutečnilo při příležitosti 50. výročí zahájení deportací Židů z tehdejšího Protektorátu Čechy a Morava a vzniku terezínského ghetta. O kvalitě práce celého autorského týmu svědčila skutečnost, že expozice nazývaná zpočátku „prozatímní“, sloužila ještě dalších deset let.

Na počátku nového tisíciletí byl na základě četných žádostí učitelů zpracován informační materiál pro výuku na základních a středních školách s názvem *Téma: Holocaust*, jehož přípravou byl pověřen Památník Terezín. Obrátili jsme se tehdy i na externí odborníky, mezi nimiž nechyběla Helena Krejčová a tentokrát byl členem autorského kolektivu také její manžel Otomar Krejča. Mohu potvrdit, že jeho podíl na zpracování publikace byl významný a ostatními spoluautory velmi respektovaný. Pro mne to pak bylo důkazem toho, jak dobré zázemí pro práci měla Helena ve své rodině.

Naše spolupráce s Helenou pokračovala i poté, co nejprve při Ústavu pro soudobé dějiny a pak v podobě samostatné obecně prospěšné společnosti budovala a vedla Centrum pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války. Měl jsem možnost spolupracovat při objasňování některých případů, spojených především s osobami vězněnými v terezínském ghettu, a účastnit se konferencí organizovaných Centrem. Vedle Heleny samotné jsem přitom byl v kontaktu především s mými přáteli Janem Gebhartem a Mečislavem Borákem. Ti nás ale před několika lety opustili a já jsem měl pocit, že Helena, která vždy pracovala ze všech sil, se snaží nahradit alespoň částečně i práci obou těchto osobností. Zdravotní problémy, se kterými se potýkala, byly přitom stále vážnější, třebaže se je až do konce statečně snažila překonávat.

Nemohu v této souvislosti nezmínit skutečnost, že přes své enormní pracovní vytížení a zmiňované obtíže neztratila zájem o činnost Památníku Terezín. V poslední době se jednalo zejména o postup prací v přípravách na rekonstrukci Muzea ghetta a vybudování jeho nové stálé expozice. Helena navrhla využít v ní jako ukázkou osudů židovského majetku uloupeného nacisty zápůjčku jednoho z předmětů, které se podařilo znovu nalézt, s jeho konkrétním příběhem. Její návrh byl samozřejmě s díky přijat a hodláme jej ve spolupráci s Centrem pro dokumentaci realizovat.

I když jsem byl o vážnosti Helenina zdravotního stavu informován, patřil jsem k těm, kteří stále doufali, že díky své pevné vůli a osobní statečnosti tu s námi ještě delší čas bude nebo vzhledem k pokrokům medicíny snad nakonec nemoc překoná. Její odchod mě proto hluboce zasáhl.

Helena s námi ale nebude jen ve vzpomínkách. Výsledky její mnohaleté práce zůstanou nejen její trvalou připomínkou, ale jak jsem přesvědčen, také základem pro další pokračování činnosti organizace, kterou vybudovala.

Díky za každou další šanci

Čtyři zastavení na společné cestě

Mgr. Ondřej Vlk, Ph.D.

1 Bakalářskou práci jsem nazval Využití vězeňské práce v nacistických koncentračních táborech 1939-1945.

2 To jsem ještě nevěděl, jak znalosti, které mi předala Helena, využiji o několik let později, když jsem se ucházel o získání průvodcovské licence pro pražské Židovské město.

Odchod blízkého člověka znamená pro jeho rodinu, příbuzné, přátele, známé, kolegy, či studenty velkou a nenahraditelnou ztrátu. Nejinak je tomu v případě Heleny. Jako člověk patřící do více než jedné z uvedených skupin si vážím toho, že mne oslovilo vedení Centra pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války, o.p.s., abych příspěvkem do tohoto sborníku připomenul její památku. Rád se tedy touto cestou podělím o některé své, myslím ty podstatné, vzpomínky na Helenu.

Začalo to s hůlkou a čvaňhákem

„A to tam jako přicházeli s hůlkou a čvaňhákem,“ byla jedna z prvních myšlenek, která mě bezděčně napadla poté, co mne počátkem roku 2023 šokovala zpráva o Helenině odchodu. Takto mě Helena poněkud ironicky uvítala na prahu své kanceláře, tenkrát ještě na Puškinově náměstí, když jsem se k ní, pln nadějí a pozitivního očekávání, dostavil na další konzultaci mé bakalářské práce, kterou tehdy vedla.¹

S Helenou jsme se poprvé potkali začátkem letního semestru na jaře roku 1998. Tehdy jsem jako student Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Karlovy univerzity (IMS FSV UK) začal navštěvovat její kurz o dějinách a kultuře židů v Českých zemích. Popravdě řečeno, nemohl jsem si lépe vybrat. Helena nám danou problematiku vložila v šíři a souvislostech, o jakých jsem předtím sotva tušil. Její přístup jako pedagoga i člověka ve mně probudil zájem dál se touto oblastí zabývat. Nevědomky jsme tak společně začali psát dvacet let dlouhou kapitolu našich vzájemných vztahů.²

Ty se posléze, jak určitě ukáží následující řádky, neodvíjely pouze kolem této, dnes již úsměvné, historky. Nedošlo by k ní, kdybych se nerozhodl vě-

novat svou bakalářskou práci využití otrocké práce vězňů nacistických koncentračních táborů. Důvodů, proč jsem se tak rozhodl, bylo několik. Jednak mne neoslovalo žádné aktuální téma, nejspíše protože jsem neviděl takové, o kterém by se dalo smysluplně psát. Jednak jsem podvědomě cítil, že *téma*, kterému bych se chtěl věnovat, by mělo mít vazbu na mezinárodně-politickou agendu, nemělo by být výhradně „historické,“ (i když by přitom z událostí minulosti vycházelo), nýbrž by bylo provázané se současností a svým způsobem i zaměřené do budoucna. Tyto mé podmínky jednoznačně splnila problematika využití otrocké práce vězňů nacistických koncentračních táborů, tehdy velmi rezonující v mezinárodních vztazích a přibližovaná zahraniční (převážně německou) historiografií.³

Stejně jako tenkrát, i dnes platí, že za každou bakalářskou práci zodpovídá její vedoucí. Především díky mým pozitivním dojmům z Helenou vedeného kurzu, jsem ani na vteřinu nezapochyboval o tom, kdo by se jím mohl stát. Na základě některých svých pozdějších zkušeností, jsem si přitom vůbec neuvědomil, jaké jsem měl štěstí, že s mým návrhem souhlasila jak Helena, tak především vedení IMS FSV UK.

Myslím, že toto téma přišlo zajímavé i Heleně. Netušil jsem však, kolik práce si Helenou schválená a k odevzdání připravená bakalářská práce vyžádá, ani to, že naše „profesní“ vztahy postupně přerostou i do těch „osobních“ a přes všechny jejich vzlety a pády, vydrží přes dvacet let a budou (bohužel) na samém závěru jejího života korunovány společným vydáním monografie.⁴ Nepředbíhejme a začněme pěkně od začátku.

Bakalářskou práci jsem obhájil v roce 2002 s pocitem, že Helena byla jistě spokojena s její výslednou podobou. Sebekriticky musím dodat, že po stylistické stránce se o ní zasloužila především ona. Na té faktografické jsem měl, přes její nesporný vliv na výběr využitých zdrojů, zásluhu zase já. Tehdy mi také Helena nabídla tykání. Další její nabídka pak fakticky ovlivnila celý můj život na téměř dvacet let, když jsem se stal zaměstnancem nově vznikajícího Centra pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války, na jehož vzniku měla lví podíl.⁵

3 Ve srovnání s množstvím materiálů vycházejících k tomu v zahraničí (nejen v Německu), české prostředí tuto problematiku tehdy poněkud opomíjelo.

4 Těm, kteří Helenu znali lépe a déle než já, je jistě hned jasné, že to, s ohledem na nároky, které kladla na své spolupracovníky a jimi odváděnou práci, nebyla cesta ani zdaleka jednoduchá. To se ukázalo již při psaní bakalářské práce a jasně to dokumentuje uvedená historika.

5 Pod označením „Centrum“ myslím jak „Centrum pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války, Ústav pro soudobé dějiny, Akademie věd ČR,“ tak „Centrum pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války, o.p.s.“

Od následujícího zimního semestru akademického roku 2001/2002 jsem nastoupil do magisterského, dnes již neotevíraného oboru, Západoevropská studia na IMS FSV UK (IZS IMS FSV UK). Toto zaměření mi jednak připadalo jako nejperspektivnější z toho, co se tehdy na IMS FSV UK nabízelo. Dalším důvodem byla skutečnost, že na „západoevropských“ působila Helena. V návaznosti na zakončení mých bakalářských studií jsme společně řešili co dál. Oblast, kterou jsem otevřel bakalářskou prací, mi přišla velmi zajímavá. Proto jsem chtěl u ní zůstat, přitom se však zabývat něčím, co by bylo v české historiografii nové, a až na výjimky neprobádané. To splňovala Helenina nabídka zaměřit mou magisterskou diplomovou práci na problematiku pracovního nasazení vězňů nacistických koncentračních táborů v Podzemní továrně Richard u Litoměřic. Bez zaváhání jsem souhlasil. Bral jsem to jako příležitost dále rozvinout svou bakalářskou práci a na vybraném případě detailně rozebrat jednotlivé aspekty nasazení vězňů koncentračních táborů v německé válečné výrobě.

Přípravu jsem pojal velkoryse. Spolu s literaturou faktografického, memoárového a beletristického charakteru jsem o zmíněném podzemním komplexu postupně nashromáždil i mnoho zajímavých geologických a speleologických studií. Helena mne dále nasměrovala do Archivu Památníku Terezie ke studiu příslušných archivních materiálů a pramenů. Pokud si dnes dobře pamatuji, tak jsem tam pravidelně docházel každé pondělí. Od Heleny jsem také dostal k využití vzpomínky vězňů koncentračních táborů podílejících se na výstavbě a provozu Podzemní továrny Richard. Další materiály jsem zamýšlel získat v rámci výměnného studijního pobytu v rámci programu ERASMUS v Berlíně.

K získání jediného nabízeného stipendijního místa na tamní Freie Universität v letním semestru 2001/2001 mi výraznou měrou pomohlo Helenino doporučení. To mj. počítalo s tím, že se budu věnovat archivnímu výzkumu zaměřenému na projekt Richard v berlínské pobočce německého Spolkového archivu. Nakonec k tomu nedošlo. Jeden nebo dva měsíce před mým odjezdem do Berlína opustilo tehdejší vedení IMS politiku umožňující se na IZS IMS FSV UK věnovat „historickým“ tématům a zvolilo kurz upřednostňující témata aktuální.

Ocenil jsem, že mi tuto zprávu jako první oznámila Helena osobně. Bylo to pro mě tenkrát nepříjemné překvapení, přípravy jsem měl pěkně rozjeté a již jsem měl rozmyšlen obsah a rozsah své magisterské diplomové práce. Po následném rozhovoru s tehdejším vedením institutu jsem pochopil, že situaci nelze zvrátit. S Helenou jsme se proto domluvili, že projekt Richard „prozatím“ odložíme, a že se zařídím podle požadavků IZS IMS FSV UK. Nastalá situace ukázala jednu z důležitých Heleniných vlastností, umět pružně reagovat na změnu podmínek a okolností, stanovit obratem nové priority a jít za nimi.

S odstupem let musím ale objektivně přiznat, že nebýt této události a toho, co se z ní následně vyvinulo, vše by zcela pravděpodobně mohlo

dopadnout úplně jinak. Věnovat se plně najednou dvěma průřezovým, specifickým, a přitom zcela odlišným tématům by určitě nešlo. Dříve nebo později bych se musel rozhodnout pro jedno nebo druhé. Těžko bych přitom opouštěl něco, čemu bych býval věnoval značné množství času a úsilí. To by pod Heleniným vedením ani jinak nešlo. Možná by se pak naše vztahy neodvíjely tak, jak nakonec vypadaly a nikdy by třeba nedošlo k vydání mé knihy. Ve finále se musím přiznat, to *druhé*, které jsem si zakrátko zvolil jako nosné téma, bylo podstatně zajímavější a aktuálnější.

Do světa

Do Berlína jsem odjel krátce po Velikonocích na jaře 2002. Nechci zde popisovat všechny aspekty studentského života v programu ERASMUS. Musím však říci, že jsem za tuto a další zkušenost, která se krátce nato opakovala mým dalším, tentokrát ročním, pobytem v Berlíně, velmi vděčný. Během prvního, půlročního, pobytu v Berlíně jsem se měl primárně věnovat sběru podkladů pro svou magisterskou diplomovou práci, kterou jsem věnoval problematice mírových a humanitárních operací obsažených v tehdejších druhém pilíři Evropské unie. Takto jsem byl domluven s novou vedoucí mé magisterské práce. Abych předešel případným nedorozuměním s uznáním absolvovaných přednášek a seminářů, nechal jsem si mnou zvolený výběr ještě před vypršením imatrikulační lhůty odsouhlasit vedením IZS FSV UK.

Po domluvě s Helenou, jsem v Berlíně shromažďoval materiály, které by se svým zaměřením hodily pro činnost Centra, rozšířily by jeho disponibilní informační základnu, vytvořily by obraz o situaci v zahraničí a v tomto směru by činnost Centra zasadily do určitého kontextu a rámce. Příležitostí k tomu Berlín nabízel více než dost. A to jak přímo na Freie Universität, tak i v dalších institucích sídlících v Berlíně. Navštěvoval jsem také pobočku německého Spolkového archivu v Berlíně-Lichterfelde, kterou jsem měl doslova „za rohem.“ Čerpal jsem i z denního tisku a odborných periodik.

Jejich pročitání mě opakovaně utvrzovalo v tom, že problematika, které se věnovala má bakalářská práce, byla vskutku aktuální. Trochu jsem přitom litoval, že sešlo ze záměru koncipovat tímto směrem i mou magisterskou práci. Tyto myšlenky mě ale postupně opouštěly, když i zběžně šlo vyzozorovat, že tento dlouhodobý „neuralgický bod“ především německo-amerických vztahů, postupně odeznívá v německém a evropském veřejném a odborném diskurzu. Vytlačoval ho zejména neustále posilující „ruský vektor“ německé domácí a zahraniční politiky, stavící do popředí mj. osudy tzv. „kradeného“ a „trofejního“ umění.

Současně s tím nabírala v Německu na intenzitě předvolební kampaň. Její součástí se staly, z pohledu některých tehdy opozičních politi-

6 Nutno dodat, že situace berlínských kulturních zařízení se rychle zlepšovala, což jsem zaznamenal při mém druhém stipendijním pobytu o rok později a zejména pak během mé poslední návštěvy v Berlíně v létě 2022.

7 Neformální označení pro Státní ústřední archiv do konce roku 2004. Poté Národní archiv.

ků a vlivných zájmových skupin, údajně nedořešené individuální a kolektivní majetkové nároky Němců vůči některým a téměř každodenně mediálně pranýřovaným státům. Pro informovaného pozorovatele, mezi které jsem se při troše skromnosti zařadil já, bylo žonglování s účelově upravenými fakty téměř fascinující. Jejich nevysychající a kampaňovitý tok s sebou rovněž přinášel stále více informací o „krádežích umění.“ Nelze se tedy divit, že mě tato problematika začala detailněji zajímat. Důvodem bylo především mé působení v Centru a zájem fundovaně se těmito věcmi zabývat. Svým způsobem to podporovaly i mé návštěvy berlínských výstavních a dalších kulturních zařízení, kdy zejména vnější a posléze i vnitřní stav některých z nich, ve mně, pochopitelně při větší než obvyklé troše fantazie, vzbuzoval dojem, že „ty neotevřené bedny z protektorátu tam ještě mohou být.“⁶ Námětů k přemýšlení jsem tedy měl více než dost.

Do Prahy jsem se z Berlína vrátil koncem léta roku 2002. Nedělám si iluze, že informace a materiály, které jsem v této době dodával Centru, měly zásadní význam. Mohly ale napomoci jeho etablování na české badatelské scéně. S jejich množstvím, kvalitou a mým celkovým působením v Berlíně byla Helena spokojena. V září roku 2002 jsem nastoupil do dalšího, předposledního semestru na IZS FSV UK a spolu s některými kolegy z Centra začal docházet do „SUArů“⁷ na pražském Chodovci. Pustil jsem se také do psaní magisterské diplomové práce a postupně začal zvažovat případné další pokračování mého studia v interním doktorandském programu. Chtěl jsem, aby to bylo ve směru naznačeném mou magisterskou prací a, ovlivněn berlínským pobytem, jsem se chtěl zabývat přístupem SRN k etablování společné evropské bezpečnostní a obranné politiky. Ani tentokrát mi to nevyšlo. Dodnes si myslím, že podobně jako před pár lety, byly skutečné důvody jiné než ty odborné. O tom, stejně jako tenkrát, ale nechci spekulovat. Bylo třeba řešit, co dál.

Opět mi zásadním způsobem pomohla Helena. Při jednom z našich setkáních v „ředitelně“ na „Puškiňáku“ mi jako možné řešení mé stávající situace nabídla další stipendijní pobyt v Berlíně. Tentokrát měl být téměř roční a organizovaný jednou z německých

nadací. Vedle studia jsem tam měl být primárně k dispozici Centru, monitorovat vývoj a získávat potřebné informace a materiály. Má žádost o stipendium, opět podpořena Heleniným dobrozdáním a nyní i zaštitěna Centrem, byla organizátory schválena a od září 2003 jsem se vrátil do Berlína.

Z nabízených možností studia na berlínských univerzitách jsem na základě předchozích zkušeností opět zvolil Freie Universität. Ta se opět ukázala jako dobrá volba. Vedle pečlivě kontrolovaného plnění studijních povinností ze strany pořadající nadace, jsem práci pro Centrum začal prakticky tam, kde jsem před rokem a půl skončil. Mimoto, Heleniným přičiněním jsem podnikl svou první „fact-finding mission“ za kradeným uměním z území ČR. Postupně na ni navázaly, opět se svolením Heleny, další tři. Ta v Německu nejdelší mne zavedla až na Rýn, do Koblenze; z mého tehdejšího pohledu ta nejexotičtější daleko na sever, do Finska.

V Německu měly tyto cesty svá specifika. Vedle toho, že pouhým umožněním vstupu považovaly některé instituce celou záležitost za hotovou, často ještě vyřízení mé žádosti o návštěvu a zpřístupnění požadovaných fondů protahovaly různými administrativními požadavky. Tam, kde nestačila má asertivita, daná tehdejší mírou mých životních zkušeností a věkem, pomohly Heleniny doporučující dopisy napsané z titulu ředitelky Centra. Možná jsem si měl počínat důrazněji, z cest jsem se ale nikdy nevrátil s prázdnou. Tyto a další cesty po Německu, které jsem podnikl soukromě, mi umožnily poznat skutečné Německo.

Kromě mnoha dalších věcí, v něm tehdy vrcholila kampaň vedená před prvním rozšířením Evropské unie. Např. Berlínská zemská vláda v jejím rámci rozmístila po městě symbolické rozcestníky srovnávající vzdálenosti do hlavních měst přístupujících zemí. Zpravidla z nich vycházelo, že se nacházejí blíže než třeba Brusel, Paříž nebo Barcelona. Součástí této akce, dělané ale z úrovně Spolkové vlády, byly i billboardy ukazující na shodný životní styl Němců a obyvatel nových členských zemí.

I dnes mě pobaví, když si vzpomenu na billboard umístěný na ohraď staveniště nacházející se několik kroků od Checkpoint Charlie na kterém byl, Helenou ne tak zcela oblíbený, ale tehdy v Německu velmi populární, herec Ottfried Fischer, sedící s obdobně vypadajícím (?) komparzistou zpodobňujícího českého celníka za stolem prohýbajícím se pod různými pochutinami. Každý si jistě udělá názor na reálnou informační „váhu“ tohoto, s ohledem na fyzickou podobu obou pánů, jistě pracně vytvořeného, rozměrově menšího billboardu, opatřeného navíc sloganem „Vítejte v EU.“ Původní záměr tvůrců byl pravděpodobně zcela jiný, než jak následně celá kompozice vyzněla. Možná i to byl důvod, proč jsem tento „plakát“ viděl pouze tam.

Přes všechny slasti, které přinášel pobyt v Berlíně, mi velké starosti dělala otázka, co bude, až se vrátím do Prahy. Mé úvahy ukončila Helena nabídkou, abych zkusil přijímací řízení do interního doktorského studia na Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a svou disertační práci věnoval problematice nacistických spoliací uměleckých předmětů v protektorátě Čechy a Morava v letech 1939–1945. Vedoucím této práce se stal pan doktor Jan Gebhart a Helena měla být mou konzultantkou. Byla to především jejich zásluha, že jsem byl v roce 2004 ke studiu přijat, a hlavně ho úspěšně dokončil. Jako již několikrát v minulosti mi Helena usnadnila situaci a život. V rámci svých možností mi maximálně vyšla vstříc, zajistila mi podmínky k tomu, abych se dál věnoval problematice kradeného umění, a navíc mi k tomu dala hmatatelnou perspektivu.

Každý si tedy jistě dokáže představit, jak jsem se cítil v okamžiku, když jsem jí na jaře 2005 oznámil, že chci z Centra odejít. Důvody, které mne k tomu vedly, nechci rozvádět. Jsem ale rád, že jsme se s Helenou rozešli pouze profesně, nikoliv lidsky. Vše by totiž určitě dopadlo jinak. Musím vyzdvihnout především to, že Helena nebránila tomu, abych dál pokračoval v disertaci a v samém závěru jejího dokončování se scházel s panem doktorem Gebhartem ke konzultacím v prostorách Centra na Puškinově náměstí.

Z dnešního pohledu jsem si to celé představoval dost nerealisticky. Počítal jsem totiž s tím, že dále budu studovat a psát disertaci souběžně se svými dalšími aktivitami. Takto jsem to sice do určitého okamžiku praktikoval, ve finále se však tato „dvojkoľejnost“ ukázala, nakonec i ve zpětné perspektivě již od samého začátku, jako neudržitelná. Nezbyvalo mi než skončit se vším ostatním a naplno se věnovat pouze studiu a disertaci. Cesta to nebyla jednoduchá, nakonec byla ale korunována úspěchem.

V roce 2008 jsem odevzdal disertační práci *Národ žije tak dlouho, jako dlouho žijí jeho kulturní památky. Konfiskace uměleckých předmětů na území protektorátu Čechy a Morava 1939–1945*, v roce 2009 dokončil doktorandské studium na Filozofické fakultě a profesně se vydal zcela odlišným směrem. Tím však můj zájem o oblast spoliací uměleckých předmětů neskončil. Sledoval jsem ji nadále, stejně jako činnost Centra, s jehož některými pracovníky jsem zůstal v občasném kontaktu.

Spolu s tím jsem pokračoval ve svých cestách za poznáním. Díky nové práci jsem pravidelně několik let cestoval do zahraničí. Ať to bylo v Petrohradě, Moskvě, Mnichově, Kyjevě, Garmisch-Partenkirchenu, Oberammergau, Paříži, Vídni, či na zámku Neuschwanstein vždy jsem se podíval, jak jen mi to čas a okolnosti dovolily, na místa, o nichž jsem psal v disertaci. Podobně jsem koncipoval i své výlety po Česku. Přístup k periodikům domácí i zahraniční provenience, mi pomohl udr-

žet si povědomí o aktuálním vývoji u nás doma i v zahraničí. Popravdě řečeno, vzhledem k času a úsilí, které jsem tomu všemu věnoval, nemohl jsem tuto záležitost pustit natrvalo ze zřetele. Tak jsem na tom dodnes.

V pocitu, že má cenu dále monitorovat dění v oblasti kradeného umění, mne v roce 2015 utvrdila i žádost jednoho německého historika, kterou mi postoupil vedoucí mé disertační práce, pan doktor Gebhart, o poskytnutí informací o působení jednoho z příslušníků protektorátní okupační nacistické konfiskační byrokracie. Stalo se to v roce, kdy mi náhle a velmi rychle zemřela babička, jejíž velkým přáním bylo, abych svou disertační práci publikoval.

Společně za novým cílem

Naše cesty s Helenou se opět naplno sešly v roce 2018. Předcházela jim celá řada našich neformálních setkání jednou, či dvakrát ročně, při kterých jsme postupně našli cestu zpět k sobě. Na jednom z nich, tuším koncem roku 2018, tehdy již v novém sídle Centra na dejvickém „Kulaťáku,“ nadnesla Helena, jestli bych nechtěl vystoupit na konferenci, kterou Centrum pořádalo v červnu následujícího roku. Souhlasil jsem. Bylo to prvně, kdy jsem veřejně prezentoval výsledky svého bádání a v podstatě i celou disertační práci. Ne, že bych k tomu neměl předtím příležitost. Podvědomě jsem však tušil, že o tom, jak budou výsledky mého bádání veřejně představeny, by měla z mnoha důvodů rozhodnout Helena, resp. mělo by se tak stát pod záštitou Centra. Konference měla úspěch a osobně jsem byl se svým vystoupením spokojen. Krátce nato přišla Helena s další a z dosavadního pohledu, tou nejzásadnější nabídkou.

Sdělila mi, že má stále „na ploše“ svého počítače finální verzi mé disertační práce, a zeptala se, jestli bych ji nechtěl pod záštitou Centra publikovat. Na chvíli jsem se zamyslel, ale pak bez váhání souhlasil. S vědomím rozsahu a hloubky záběru své disertační práce jsem si zcela naivně myslel, že bude stačit ji několikrát projít a podle potřeby zaktualizovat. Z této představy mě dostalo přečtení prvních dvou stran. Jednak se historické bádání o problematice krádeží umění od roku 2008 značně posunulo. Jednak jsem za tu dobu získal určitý odstup, nabyl řadu nových informací, poznatků a zkušeností, a začal se na toto téma dívat z více perspektiv. To vše jsem hodlal zhodnotit a odrazit ve své knize. Především jsem ale chtěl vyznít a Heleně ukázat, že jsem se za uplynulých 11 let někam posunul. Věděl jsem přitom, že ani já a ani Helena se s „nějakým polotovarem“ nespokojíme.

Dodnes proto především děkuji souhře nečekaných a ve své podstatě podstatných náhod a okolností, které zásadním způsobem umožnily to, že jsem se mohl plně věnovat sestavování publikace, naplnit přitom své záměry a splnit Helenina očekávání. Toho jsem, myslím, docílil. Když

jsem v e-mailu koncem března 2022 četl, že „stylistika není zrovna Ondřejova silná stránka,“ kterým Helena postupovala mou práci k jazykové korektuře, tušil jsem, že po obsahové stránce je Helena s materiálem spokojena.

S Helenou jsme se naposledy viděli 17. října 2022, kdy jsem si v Centru vyzvedl první exempláře své knihy *Národ žije tak dlouho, jak dlouho žijí jeho kulturní památky. Krádeže umění v protektorátě Čechy a Morava v letech 1939–1945*. Tehdy jsem se s ní domluvil, že si koncem listopadu zavoláme a domluvíme termín předvánoční návštěvy u ní doma, na kterou pozvala i mou manželku. Osud tomu však chtěl jinak. Dodnes velice lituji toho, že z toho sešlo.

Stejně tak mě mrzí, že se více nerozvinuly mé vztahy se dvěma renomovanými českými historiky, pány Mečislavem Borákem, a především Janem Gebhartem, se kterými jsem se mj. setkával při svém působení v Centru a z výsledků jejich práce jsem čerpal při psaní knihy o konfiskacích uměleckých předmětů v protektorátě Čechy a Morava. Věřím, že by s jejím přínosem pro českou historiografii byli spokojeni.

Na případnou otázku, proč jsem tak dlouho vyčkával s publikací své disertační práce, což ostatně bylo i předmětem mých nekonečných a ve finále nikam nevedoucích diskuzí s mou babičkou, odpovídám následovně. Především k tomu mělo dojít pod záštitou Centra jako instituce, která mi umožnila seznámit se s touto problematikou a dále se jí věnovat. Také jsem věděl, že jedině v Centru nedojde ke zpochybnění nebo popření mého autorství. V tom mne utvrdily dojmy z přijímacího pohovoru, který jsem absolvoval v roce 2008 před vedením tehdy nově založené české historicko-vědní instituce specializující se na studium dějin totality. Dále mi Centrum poskytovalo záruku, že výsledky mé práce nebudou dezinterpretovány. Byly to především mé zkušenosti z pobytů v Německu, které mi ukázaly, jak lehce lze zjednodušit výklad složitých historických procesů a přizpůsobit je aktuálním potřebám. Dodnes mám pocit, že jedním z cílů předcházejícími řádky přiblížené podoby tehdejší německé veřejné diskuze, v mnoha případech argumentačně podporované některými tamními badatelskými institucemi, bylo odvrátit pozornost od vlastní historické viny poukazem na chování druhých „selektivně“ vybíraných z řad vítězů druhé světové války. V neposlední řadě jsem přesvědčen, že toto mé „otálení“ výrazně přispělo ke zkvalitnění výsledné obsahové podoby a celkového faktografického přínosu mé publikace.

S velkou trochou nadsázky mohu říci, že nebýt politických a společenských změn v roce 1989, pravděpodobně by Helenu a mě osud nikdy nesvedl dohromady. Bez jakékoliv nadsázky a zcela jasně musím zdůraznit, že Heleně vděčím za mnohé. Díky ní jsem především našel nosné téma, které mne zaujalo a Helena mi umožnila se mu intenzivně a obsírně věnovat. Začali jsme přitom poněkud skromně, s *hůlkou a čvaňhákem*. I s nimi jsem se vydal *Do světa* sbírat zkušenosti a po-

znatky. Přitom jsem se snažil být prospěšný Heleně a Centru. Znáám mnoho případů, kdy jakýkoliv vztah skončil po návratu ze zahraničí *rozchodem*. S Helenou jsme se však stali výjimkou potvrzující toto pravidlo. Po několika letech vzájemného otukávání jsme se znovu vydali *společně za novým cílem*. I přes mou slabou stránku ve stylistice, jsme se k němu zdárně dobrali. Aniž bychom o tom přitom věděli, symbolicky jsme tak bohužel zakončili společnou cestu.

Na Helenu budu vždy vzpomínat v dobrém. Odchodem Heleny jsem přišel o blízkého člověka a podporovatele. Centrum zase ztratilo člověka, který ho doslova „vydupal ze země,“ etabloval na historicko-vědní scéně a jednoznačně stanovil jeho badatelské zaměření. Přeji proto Centru, aby nadále zůstalo minimálně takové, jaké bylo pod Heleniným vedením.

Sborník na památku Heleny Krejčové

**Vzpomínky a příspěvky žáků,
přátel a kolegů**

Jana Jirásková (ed.)

**Centrum pro dokumentaci
majetkových převodů
kulturních statků obětí
II. světové války, o.p.s.**

**Čs. armády 34/828
16000 Praha 6
Česká republika**

**Praha 2023
Vydání 1.**

ISBN 978-80-909025-2-7

